

**Kadınlar
ve erkekler
hakkında
bildiğiniz
birkaç şey**

**YAZAN
Aksu Bora**

**RESİMLEYEN
Birsen Gültekin**

Bu çalışma T.C. Hükümeti ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı arasında imzalanan ve T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen "Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Programı Projesi" çerçevesinde desteklenmiştir.

ISBN 975-19-1896-0

ÖNSÖZ

Kadınlar yüzyıllarca üretimin her aşamasına katkıda buldukları halde kalkınmanın olanaklarından yeterli pay alamadıkları gibi, yoksulluktan da dünyada en fazla etkilenen kesimi oluşturmaktadırlar.

T.C. Hükümeti ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı işbirliği ile 1993 yılında başlatılan "**Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Projesi**" işte bu noktadan hareketle, kadınların kalkınmaya katılımı politikaları oluşturmak başta olmak üzere birçok olumlu çabaya imza atmıştır.

Bu kapsamda, Devlet İstatistik Enstitüsü Toplumsal Yapı ve Kadın İstatistikleri Şubesi tarafından cinsiyete dayalı veri toplanması için alt yapı oluşturulmuş ve başta üniversitelerin kadın merkezleri olmak üzere kadın sorunlarına duyarlı yetişmiş insan kaynağının desteklenmesi sağlanmıştır.

Çeşitli kesimlerden kadınların toplumsal cinsiyet duyarlılığı kazanmasını amaçlayan kısa dönemli eğitim çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, bu güne kadar Ankara Üniversitesi (KASAUM), İstanbul Üniversitesi (KAUM) ve Çukurova Üniversitesi (KADAUM) Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri'nin çalışmaları desteklenmiştir. Bu merkezler tarafından toplumun farklı kesimlerinden yaklaşık 800 kadına çeşitli eğitim programları uygulanmıştır.

Ayrıca, Orta Doğu Teknik Üniversitesi "Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programı" proje kapsamında desteklenmiştir. Program aracılığıyla, kadın konulu araştırmalar desteklenmiş ve bu konuda oluşturulacak bilgi kaynağının geliştirilmesi sağlanmıştır.

Proje kapsamında, gönüllü kadın kuruluşları ve vakıflar da desteklenerek, kadınlar için gelir getirici faaliyetleri artırmayı

amaçlayan pilot projeler sonucunda İstanbul ve İzmir'de birer satış birimi açılmıştır. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı da "Türkiye'de Kadın Sözlü Tarihi" adlı pilot projeyi gerçekleştirmesi için desteklenmiştir.

1998 yılı sonuna kadar uzatılan projenin bundan sonraki çalışmalarının öncelikli olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yürütülmesi planlanmıştır.

Kadınlar hakkında, kadınlar için ve kadınlar tarafından üretilen bilgilerin giderek çoğalması yönünde çalışmalarımız devam edecektir. Bu proje çerçevesinde, Türkiye'de kadının durumunu saptamaya yönelik araştırmaların, kadınların her alanda daha etkin yer alabilmesini sağlayacak politikalar oluşturulmasında yol gösterici olmasını umut ediyorum.

İşıl Saygın
Devlet Bakanı

Giriş

Kadınlar ve Erkeklerle Dair Bildiğiniz Birkaç Şey, A.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezinin Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve UNDP desteğiyle yürüttüğü kısa dönemli kadın eğitim programlarında eğitim materyali olarak kullanılmak üzere hazırlanmakta olan kitapçıkların ilki.

Türkiye’de cinsiyetçilik ve feminizm konulu kitaplar son on yılda ciddi bir biçimde arttı. Ancak cinsiyetçiliğin belirli bir boyutu üzerine yoğunlaşmak yerine “yeni başlayanlar için” genel bir fikir vermeyi amaçlayan herhangi bir kitabın olmadığını kısa dönemli eğitim programları sırasında farkettilik. Tartışmalarımızı üzerinde yapabileceğimiz bir metnin olmayışı, çok önemli bir eksikliği bizim için. Bu kitapçık, “Cinsiyetçiliğe Karşı Duyarlılık Eğitimi” başlıklı seminerlerde tartışılan sorunların, ifade edilen görüşlerin ve seminerlerde yararlandığımız kitapların bir tür özeti gibi düşünülebilir.

Cinsiyetçilik üzerine bu genellikte bir şeyler söylemenin önemli sakıncaları var; en büyüğü de herhalde aşırı basitleştirme, tek boyutlu ve kuru bir politik anlatıma sıkışma. Bu sakıncayı en aza indirebilmek için kitapçıkta da seminerlerde uyguladığımız yöntemi kullanarak tek ve bitmiş bir metin yerine çok sesli, tartışmalı ve tamamlanmamış bir metin yazmayı denedim.

Mümkün olduğunca kapsayıcı olmayı hedeflememe karşın pek çok konu dışarıda kaldı, çoğuna ancak değinebildim. Bunda kitapçığın hacmine ilişkin endişelerim kadar, ülkemizde kadınların durumuna ilişkin olarak genel kanılar ve politik ifadeler dışında çok az bilgi birikiminin olması ve benim de Batı toplumlarına ilişkin muazzam bilginin aktarıcısı olma kolaylığına kapılmak istememem rol oynadı. Dilerim ki üniversitelerde yeni yeni açılmakta olan “kadın çalışmaları” bölümleri, bu bilgi açığının hızla kapanmasını sağlayabilsin.

Kitapçığın ekinde yeralan okuma listesi, hem seminerlerde hem de kitapçığın hazırlanması sırasında en çok yararlandığımız kitapları içeriyor. Metnin yapısı gereği dip notlar kullanmak yerine böyle bir liste yapmayı tercih ettim.

Son olarak, bu kitapçığın ortaya çıkmasındaki katkıları için kısa dönemli kadın eğitim çalışmalarına katılan CHP Ankara İl kadın komisyonu Eğitim-İş Sendikası Ankara İl kadın komisyonu ve Mamak Şafaktepe Mahallesi Toplum Merkezi tartışma grubundan kadınlara, metni okuyup eleştiren arkadaşlarıma teşekkür ederim. Birsen Gültekin çizgileriyle metni canlandırdı. Sevgili Ümit Kıvanç da bir dizi çizim, fotoğraf ve cümleyi “kitap” yaptı.

AKSU BORA

Bir zamanlar, henüz dünya yeni soğumuş, hayvanlar, bitkiler yeni yeni oluşmaktayken, insanoğlu henüz yaratılmamışken, yeryüzünde iki yüzü, iki çift kanadı ve kocaman bir gövdesi olan, tuhaf bir yaratık yaşamış; ismi Hermafroditmiş. Tanrılar Hermafroditin kendi kendine yetmesini çekememişler, kıskanmışlar. Bu yüzden de gövdesini bir vuruşta iki parçaya ayırmışlar. Böylece kadın ve erkek cinsi oluşmuş. O gün bu gündür de bu iki parça, hep yeniden bütün olmanın özlemini çekermiş...

Bir zamanlar bir olan bu iki parça, giderek daha da fazla ayrılmış birbirinden. Hatırladığımız en eski zamanlardan beri, bütün coğrafyalarda, kadın veya erkek olmak, insanları birbirinden ayıran en temel fark olagelmış.

Şöyle bir çevrenize bakın: kadınlar ve erkekler, aşk ve cinsellik hakkında ne kadar çok söz dolaşüyor... Ve tabii feminizm.

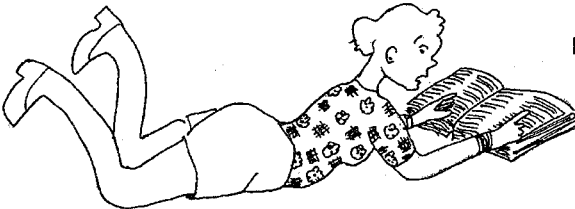
Bütün bu söz yığınının içinde kaybolmak çok kolay. Birine kı-
zıp cevap verirsiniz, ötekine doğrusunu anlatmaya çalışırsınız,
diğerini alkışlarsınız... Biz kendi yolumuzu bulmaya çalışalım
en iyisi.

Kadınlar ve erkeklerle ilgili konuşmaya en baştan başlayalım;
söylerler ya hep, önce kavramlar... Türk Dil Kurumu sözlüğün-
de üç tanım var:

Kadın: Dişi cinsten erişkin insan, erkek veya adam karşıtı:
“Yanlarında, kendilerine ahabalık edecek dostlar, hizmetlerine
koşacak kadınlar veya erkekler görmek isterler” 2. Evlenmiş
kız 3. eski dilde “bayan” anlamına kullanılan bir ünvan: Fatma
kadın... 4. Analık ve ev yönetimi bakımından gereken erdem-
leri olan 5. mecaz Hizmetçi

Dişi: 1. Yumurta oluşturan veya yavru doğuran (birey) 2. Hay-
van ve bitkilerin, erkeği tarafından döllenecek biçimde oluş-
muş cinsi 3. Kadın 4. Kadına özgü 5. Girintili ve çıkıntılı olmak
üzere bir çift oluşturan nesnelere girintilisi 6. Yumuşak, kolay
işlenen (maden için)

Erkek: 1. İnsan, hayvan ve bitkilerin dişiyi dölleyecek cinsten
olanı 2. biyolojide. sperma oluşturan organizma 3. Yetişkin
adam, kadın karşıtı: Köyün erkekleri askerde 4. Koca: Kadın
erkeğini uğurladı 5. mecaz Sözüne güvenilir, mert 6. Girintili
ve çıkıntılı olmak üzere bir çift oluşturan nesnelere çıkıntılısı
7. Sert, kolay bükülmez (maden için)

- Erkek için tek bir
tanım varken
kadın ve dişi diye
iki ayrı tanım
olmasının
bir anlamı
var mı acaba?

Yumuşaklık, mertlik, kolay bükülmeme, erdemler, hizmete uygun olma vs. bir yana bırakırsak, bu tanımların içinde yalnızca dölleme ile ilgili olanı kadınlık ve erkekliğin “doğası”na özgü olduğu kabul edilebilir gibi görünüyor. Dişi yumurta oluşturur ya da yavru doğurur, erkek ise dişiyi dölle.

- Gen teknolojisindeki gelişmelerden haberiniz yok galiba; çok değil, 50 yıl sonra, bu işler çok farklı olacak.

Pekala, insanlar çocuk doğurup doğuramadıklarına göre ikiye ayrılıyorlarsa, kısır kadınları nereye koyacağız? Ya da mesela bir kadın kanser olup rahmini aldirırsa, bu kadının kadınlığı bir “anı”dan ibaret mi kalacaktır? Yoksa “hizmetçi” ya da “evlenmiş kız” anlamında “kadın”dan sayılmaya devam edecek ama “yavru doğuran” anlamında dişi ya da “analık veya ev yönetimi bakımından gerekli erdemleri olan” anlamında “kadın” olmaktan çıkmış mı olacaktır?

- Sadece kısır değil, mesela dul kadınlara da geleneksel düşünlerde kına yaptırılmıyor, sağdıçlık yaptırılmıyor. “Kadın”lık ancak bir erkek-eşle ve bir(kaç) - mümkünse erkek- çocukla birlikte düşünüldüğünde katlanılabilir oluyor. Tek başına korkutucu. “Erkek”liğin ise kendine yeterliği (kavram olarak) baş özelliği - tek sayılar erkek, çift sayılar dişi gibi-

- Böyle saçma bir konuyla amma uğraştınız;
kadın kadındır, erkek de erkek

Hmmm...Kadın kadındır, er-
kek de erkek... Peki hangi ka-
dından ya da hangi erkekten
sözediyoruz?

Öğretmen Ayşe Hanımdan mı?

Zehra Teyze'den mi?

Ahmet Efendi'den mi?

Zeki Başkandan mı?

Şule'den mi?

Yiğit Beyefendiden mi?

Reşit Ağadan mı?

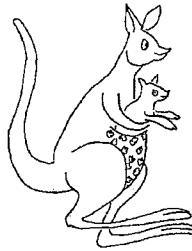
♦♦♦ **b**ütün insan grupları ve grup içindeki bütün bireysel organizmalar bazı en az koşullara uymaya zorlanırlar. “İnsan doğası” terimini biz şöyle tanımlayabiliriz: Bütün insanlar beslenmek, solumak, uyumak, üremek ve organizmalarından yararsız maddeleri atmak zorundadırlar ve bu durum insanlar nerede yaşarlarsa yaşasınlar, hangi uygarlık tipi içinde olurlarsa olsunlar, değişmez.”

MALINOWSKI

“Doğa” denen o gizemli, başedilmesi imkansız ve sınırları, tanımını pek bilinmeyen şeye ne zaman gönderme yapılırsa, yani mesela “e, insanın doğası bu”, ya da “beş parmağın beşi bir mi” gibi, süregiden ezme/ezilme ilişkilerini onaylayıcı, bu ilişkilerin değişmezliğini vurgulayan bir hava hissedilmez mi? Bir yandan da biliriz ki insan türlerini diğer canlı türlerinden ayırdeden özelliği, “kendini bilmesi”, yani “doğal durum”dan çıkmasıdır. Binlerce yıldır yaşanan bu maceradan sonra tutup da “ama doğamız...” demek mümkün mü hala?

- İnsanları hayvanlarla karşılaştırmaya pek meraklı olanlara sormak lazım, hangi hayvan türünün yavruları insanınki kadar uzun bir çocukluk yaşıyor mesela?

“Kadınların doğası” ve “erkeklerin doğası”ndan sözettüğimizde de benzer biçimde cinsiyetler arası eşitsiz ilişkilerin sürmesine onay vermiş olmuyor muyuz? Öyle ya, eğer ka-

dınlar “doğa”ları gereği edilgen, yumuşak, duygusal ve bağımlı varlıklarsa, toplumsal iktidarın erkeklerin elinde olması “doğal” bir durum olarak kabul edilebilir pekala. (Zaten herhangi bir olgunun “doğal” olması onu değiştirmememizi gerektirmez, bugüne dek yaptığımız ve bundan sonra yapacağımız gibi, dünyayı kendi istek ve irademizle değiştirebiliriz)

Öte yandan, cinsiyetin tamamen “kültürel” bir şey olduğunu nasıl söyleriz? Eğer öyleyse kadınlar ve erkeklerin tarih boyunca tüm toplumlarda farklı konumda olmalarını, iki cins arasındaki ayrımın en eski toplumsal “fark” olduğu gerçeğini nasıl açıklayacağız?

Belki de cinsiyetin biyolojik mi yoksa kültürel mi olduğu sorusu yanlış bir soru... Belki bu ikisi tarihin her anında, her coğrafyada farklı bir bileşim oluşturuyorlar ve ortaya farklı toplumsal cinsiyet ilişkileri çıkıyor.

Farklı kültürlerde, tarihin farklı anlarında ve farklı coğrafyalarda “kadın olmak”ın anlamının değiştiğini bize gösteren başka şeyler de var: İnsanlık tarihini anlatan başka metinler, kutsal kitaplar, sanat ürünleri.

Mesela, Trobriand adalarında, çocuk büyütme ile ilgili tüm işleri baba yapar. Pasifik adalarında süslenip kokular sürünenler genç kızlar değil, delikanlılardır. New Meksiko’da yaşayan Zuni’lerde, cinsel ilişkide kadınlar etkindir. Geleneksel İran kültüründe erkekler şiirle ilgilenir; duyarsız ve duygusuz bir erkek, güvenilmez kabul edilir.

Erkeklerin kendileri ve daha da çokça kadınlar hakkında düşündüklerini öğrenmek için elimizde sonsuz sayıda kaynak var. Bu kaynakların hepsinde kadın, kendisinden “o” diye bahsedilen, erkek olmayan. Aklın, bilginin, kuralların alanının dışında - doğanın, duyguların, bedeninin karanlık alanında biri- tam olarak bilinemeyen, bundan ötürü korkulan ve denetlenen.

Cok kısa bir süre öncesine değin birçok şeyden ne kadar emindik. Kadın hayat verirdi, Erkek onu korurdu. Kadın çocuklarla ve evle uğraşır, Erkekse dünyayı fethe çıkar ve gerektiğinde de savaşırdı. Görevlerin bu şekilde bölüşülmesiyle cinsler farklı karakter özellikleri geliştirdiler ve bunun her iki cinsin kimlik duygusunun oluşumuna büyük katkısı oldu.”

ELIZABETH BADINTER

"Kadınlara erkeklerin dünyası, ay'la güneş gibidir: Belki hergün birbirlerini görürler ama hiç karşılaşmazlar."

Kadınların kendileri, erkekler, dünya ve hayat hakkında ne düşündüklerini öğrenebilmek için çok başka yerlere bakmalıyız: masallara, türkülere, efsanelere, doğumla ilgili inançlara, ... Kadınların kuşaktan kuşağa aktardıkları bütün bir sözlü kültüre...

Bunca değişen tanımlar, görüntüler içinde daha fazla ilerlemeden ayağımızı basacak sağlam bir yer bulmak doğru olacak. "Kadınlık durumu"nun elle tutulur göstergelerine bakalım en iyisi... Kadın olmanın "maddi" boyutu nedir?

Bütün kadınlar aynı maddi koşullar içinde mi yaşıyor-
lar ki kadın olmanın maddi boyutundan söz ediyoruz?

Kadınlar farklı zamanlar-
da, farklı ülkelerde ve fark-
lı toplumsal sınıflar içinde
yaşıyorlar, dolayısıyla el-
bette ki farklı maddi koşul-
lar içinde... Ancak yine de
dünyadaki servetin ve geli-

rin dağılımına cinsler açısından baktığımızda, son derece çarpıcı bir tabloyla karşılaşılıyor:

Dünyadaki toplam servetin %1'i kadınlara ait. Bu demektir ki, mülk sahibi olmak bakımından cinsler arasında inanılmaz boyutta bir eşitsizlik var. Türkiye'de sahip olunan gayri menkulün %73'ü erkekler, %8.7'si ise kadınlara ait. Ortak mülkiyet oranı %5.6. Bu oran, kırsal kesimde kadınların aleyhine daha da bozuluyor.

Bu birkaç rakam bile bize kadınların hangi ülkede, hangi toplumsal sınıfta yaşadıklarından bağımsız olarak mülkiyetten dışlandıklarını gösteriyor. Toplam dünya gelirinin yalnızca %10'u kadınlar tarafından kazanılıyor. Yani bu dünyada kazanılan her yüz liranın on lirasını kadınlar, 90 lirasını da erkekler paylaşıyorlar. Bu rakamları kadınların çalışmamalarına, kendilerini erkekler baktırmalarına yoranlar da var tabii:

“**E**rkek, çalışan bir insandır. Bu çalışmasıyla hem kendini, hem de kansasını ve çocuklarını geçindirir. Buna karşılık kadın ya hiç çalışmaz veya geçici olarak çalışır. Bütün ömrü boyunca kocasından, çocuklarından vazgeçtik, kendine bile bakmaz...”

ESTHER VILAR

Ama biz duruma biraz daha yakından bakmayı tercih edelim:

Yeryüzünde üretilen işin 2/3-3/4 arasındaki bölümü kadınlar tarafından yapılıyor; dünyadaki toplam gıda üretiminin %45'i kadınlar tarafından gerçekleştiriliyor; Afrika'da tarımsal üretimin %75'i kadınlarca yürütülüyor.

“Eşit işe eşit ücret”, yani aynı işi yapan iki insanın kişisel özellikleri nedeniyle farklı ücretler almamaları ilkesi bugün artık tüm dünyada kabul görüyor ama uygulamaya baktığımızda, kadınlarla erkeklerin ücret düzeylerinin hala farklı olduğunu görüyoruz. Herşeyden önce sektörler “kadın işi” ve “erkek işi” olarak bölünmüş durumda. Bazı sektörlerde daha çok kadınlar, bazılarında ise erkekler çalışıyor ve bu sektörlerde ücretlere baktığımızda, hemen hemen her durumda, erkeklerin ağırlıkta oldukları sektörlerin ücretlerinin daha yüksek olduğunu farkediyoruz.

Tüm dünyada yapılan araştırmalarda kabaca şöyle bir sonuç çıkmış: erkek işçiler, çalışanların %90'ının erkek olduğu yerlerde, kadın işçiler ise çalışanların %70'inin kadın olduğu yerlerde çalışıyorlar. Bu rakamlar da sektörlerin cinsiyete göre nasıl bölündüğünü gösteriyor. Amerika Birleşik Devletlerinde 504 işkolunun 275'inde bir cins ağırlıkla çalışıyor ve erkeklerin ağırlıkta olduğu işkolları istisnasız daha yüksek ücretli.

Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde 1985 yılında ortalama haftalık gelir kişi başına 381 dolarken bu rakam beyaz erkeklerde 445 dolar, beyaz kadınlarda 309 dolar, Latin Amerikalı kadınlarda 253, Latin Amerikalı erkeklerde 316 dolardı. Amerika Birleşik Devletlerinde nüfusun en yoksul kesiminin 4/5'ini kadın ve çocuklar oluşturuyor.

İşkolları arasındaki bu farklılaşmaya ek olarak, işkolu içinde de bir eşitsiz dağılım gözleniyor. Kadınların yönetici konuma gelmeleri, erkeklere göre çok daha güç, bu nedenle aynı işko-

lunda çalışsalar da erkekler daha yüksek mevkide oldukları için gelir farklılıkları ortaya çıkıyor.

Kadınların akılları evde, çocuklarda oluyor, ikide bir de çocuk hastalandı diye izin alıyorlar, doğum yaptıklarında işe ara veriyorlar... Bu durumda tabii ki yönetici konumlara erkekler gelecek...

İşyerinde yükselme, liyakata göre olur. Kim daha yetenekli, daha iyi eğitilmiş ve gerekli donanıma sahipse, o yükselir. Hanımlar için de bu geçerli - bakınız şirket yönetimlerinde genç hanım arkadaşlarımız yer alıyorlar... Ancak hanımlarımız mesleklerini ön planda tutmadıkları için, eğitimlerine gereken önemi vermedikleri için, tabiidir ki geri planda kalabiliyorlar.

Kadınların dişiliklerini kullanarak yükselmelerine ne buyrulur, ha?

Önyargıların ve kör inançların en yaygın ve en güçlü olduğu konu, galiba cinsiyet meselesi. Bu konuda konuşmaya başlandığında hemen her zaman aynı noktaya varılıyor: gerilmiş sinirler, kızarmış yüzler, yükselen sesler. Peki, sinirlenmeden devam edelim.

Kadınların işlerini hayatlarının odağına yerleştirmek yerine her zaman ailelerini, çocuklarını ön planda düşünmeleri konusunu ileride dönmek üzere bir kenara bırakalım; çocuklar hastalandığında neden hep annelerin izin aldığı konusunu da...

İşinde başarılı olmuş bir kadının kocasına, kocasının ailesine, eşe dosta, herkese "aslında" gerçek bir kadın olduğunu kanıtlamak zorunda kalmasını da mı geçiriyoruz?

"Liyakat" üzerinde duralım biraz. Liyakat, yani "layık olma". Bir mevkiye layık olup olmadığımızı ölçmenin çok temel bazı ölçütleri var; bunların başında da eğitim geliyor. Peki, kadınlar ve erkekler eğitimden eşit olarak yararlanabiliyorlar mı?

6 YAŞ VE ÜZERİNDEKİ NÜFUSUN ÖĞRENİM DURUMU, CİNSİYET VE NÜFUS YÜZDESİ (1990)

	KADIN	ERKEK
Toplam	100.00	100.00
Okuma Yazma Bilmeyenler	% 28.01	% 11.18
İlkokul	% 43.14	% 49.06
Ortaokul ve dengi	% 5.45	% 9.54
Lise ve dengi	% 5.96	% 9.54
Yüksekokul ve fakülte	% 1.85	% 4.22

KAYNAK: İstatistiklerle Kadın - 1927-1992 - DİE yayını. Özetleyerek aktardım.

Ya sert bakışlı iğne topuklu iş kadınları?

Özellikle finans, reklamcılık, halkla ilişkiler, pazarlama türü sektörlerde kadınların daha yüksek düzeylere gelebildikleri gö-

rülüyor. Ancak bu sektörlerde çalışabilmek için gereken eğitimi alabilen şanslı öğrencilere baktığımızda, bunların ortalamanın üzerinde gelir ve eğitim düzeyine sahip ailelerden geldiklerini görüyoruz.

Peki, onlar kadar şanslı olmayanlar ne yapıyor? Çalışmak isteyen kadınlar -bırakın işyerinde yükselmeyi- iş bulabiliyorlar mı?

Devlet İstatistik Enstitüsü, 1992 yılı işsizlik oranını %7.8 olarak belirliyor. Ülke genelinde kadınlarla erkekler arasındaki işsizlik oranları çok farklı değil (%7.2, %8.1) kentli nüfusa baktığımızda durum değişiyor. Kentli erkek işsiz oranı %9.8 iken kadınlarda bu oran %20.5'e çıkıyor. Yani ücretli olarak çalışmak isteyip de iş arayan 100 kadından 20'si iş bulamıyor.

Bir de özellikle işsizlik dönemlerinde kolayca iş aramaktan vazgeçip kendini "ev kadını" olarak tanımlayan kadınlar var.

Kadınlar tarım sektöründe yoğun olarak çalışmakla birlikte, sanayi ve hizmet sektörlerinde çok düşük oranlarda temsil edilirler (sanayide %11, hizmetlerde %12.5) Sanayide de kadın emeği özellikle ücretlerin düşük olduğu gıda ve tekstil gibi emek-yoğun alanlarda yoğunlaşır.

"Kayıt dışı" sektörde kadınların yoğun olarak çalıştıklarını da

hatırlamalıyız. Bu kadınlar çok düşük ücretle, iş güvenliğinden yoksun olarak istihdam ediliyorlar.

“Ümraniye’de ve kadınları ile yaptığım araştırmada elde ettiğim bilgiler, bu kadınların çoğunun, kendilerini “ev kadını”, “çalışmıyor” olarak adlandırsalar da, gelir getirici işlerinin yanı sıra, ortalama 7 saat süreyle (bu süre evde yaşlı, bakıma muhtaç hastaların ve küçük çocukların bulunması ile 10-13 saate veya yetişkin kız çocukların bulunması ile 3-4 saate değişebilmekteydi) ev işi yaptıklarını, ayrıca mevsimlik olarak aile üyelerinin tüketimine sundukları çeşitli faaliyetleri gerçekleştirmekte olduklarını ortaya koyuyordu.

Araştırmanın amacı kadınların bu görünmeyen emek ve çalışmaları ile hanelerinin geçimlerine yaptıkları katkıyı göstermek, çalışmıyor diye nitelenen birçok kadının kocalarına bağımlı bireyler olmaktan çok hanelerinin geçimlerine türlü çeşitli yollarla yardım eden, üretken bireyler olduklarını açığa çıkarmaktı.

“Çalışma”, “iş” kelimelerinin anlamlarını kadın bakış açısıyla değerlendirdiğimizde günümüzde çok sayıda kadını değişik çalışma biçimleri içinde görebiliriz.

Bahçesi, tarlası, pazar yerleri, evi kadınların öteden beri çalışma alanlarıdır. Bugün ev kadınlarını evde gelir getirici birçok faaliyet içinde görmekteyiz. Resmi kayıtlı olmadan, herhangi bir iş sözleşmesi bulunmaksızın, sosyal güvenceden yoksun, sürekliliği olmayan bu işlerde kadınlar evlerinde üretken olabilmektedir.

Özellikle 70’lerin sonlarından sonra değişen ekonomi politikalarla ihracata yönelen sektörlerde (örneğin tekstil gibi) görünmeyen ucuz kadın emeğinin kullanımı artmış, yaygınlaşan eve iş verme sistemi ile bu sektörler büyük kârlar sağlamışlar-

dir. Böylece alışılmış iş yerleri, çalışma saatlerinin dışında da kadınlar hem hanelerinin geçimlerine katkıda bulunurken hem de genel anlamda ekonomiye önemli bir değer yaratmaktadır.

Ekonomik değer olarak görünmeyen kadın emeği ve katkısı, aile içinde de görünmez niteliğini korumaktadır. Ev içinde yapılan işler (firmalara örgü, nakış, tekstil ürünlerinin temizliği, tamamlanması, çeşitli elektronik aksamın montajı, çeşitli ürünlerin ambalajlanması, pazarlanması, oyuncak yapımı ve benzerleri gibi) boş zamanı değerlendirme, boş durmamak gibi nedenlerle yapılan işler olarak değerlendirilmektedir; kadınların yakınlarında ve çoğu zaman kendilerince yaptıkları işlerle ilgili değerlendirmeler de bu doğrultudadır...”

BELKIS KÜMBETOĞLU

Ümraniye Yerel Kadın Kurultayı'na sunduğu "Kadın, Çalışma ve Evde Üretim" başlıklı tebliğ, 20-21 Şubat 1993

Ve tabii tarım sektörü. Tarımda kendilerine ait olmayan bir toprakta, hiç bir ücret almadan ve her türlü güvenceden yoksun biçimde çalışan kadınlar, istatistiklerde “ücretsiz aile işçisi” olarak görünür.

CİNSİYETE GÖRE İŞTEKİ DURUM (1992)		
İŞTEKİ DURUM	ERKEK (%)	KADIN (%)
Ücret/maaş	37.9	17.3
Yevmiyeli	11.5	4.0
İşveren	7.7	0.3
Kendi Hesabına	31.8	13.0
Ücretsiz aile işçisi	13.9	65.0

DİE, İstatistiklerle Kadın, 1927-1992

Kadın istihdamında çok yavaş da olsa bir değişim gözleniyor
aşlında:

**KADIN İŞGÜCÜNÜN MESLEKLERE GÖRE
DAĞILIMINDA YILLARA GÖRE GELİŞME**

MESLEK GRUPLARI	1965	1993
İlmi ve teknik elemanlar serbest meslek sahipleri ve ilgili meslekler	1.2	5.3
Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	0.9	0.0
İdari personel ve benzeri çalışanlar	0.0	4.8
Ticaret ve satış personeli	0.1	2.0
Hizmet işlerinde çalışanlar	0.6	2.9
Tarım, hayvan, orman vs.	94.1	71.9
Tarım dışı üretim faaliyeti ve ulaştırma	3.0	11.8
Belirsiz	0.1	0.7

DİE, İstatistiklerle Kadın, 1927-1992

Yani örneğin 1965 yılında çalışan her
yüz kadından 94'ü tarımda iken, 1993'te
bu oran %71'e düşmüş ve öteki sektör-
lerde çalışan kadın sayısı artmış (tarım
dışı üretim faaliyetlerindeki artış dikkat
çekici - sanayi, hizmet gibi işkollarında)

**Bu istatistikler iyi güzel de,
ya istatistiklere girmeyen
emeğimiz?**

Rakamlar bazen saatlerce anlatmanız gereken şeyleri bir çırpıda gözönüne seriverdikleri için çok yararlıdırlar; ama bazen de çok önemli şeyleri gözden kaçırmamıza neden olurlar: ölçülmesi zor şeyleri...

Bir insanın çalışması piyasaya yönelik değilse; yani ücret almıyorsa, bir şey satmıyorsa, ekonomik istatistiklerde yer almaz.

- Nihayet bizden
bahsedilecek galiba...

1985 yılı nüfus sayımına göre Türkiye’de kadınların %56’sı ev kadını. Yani “üretken” değil. Yani Esther Vilar’a bakılırsa, “asalak”.

- Hop hop... Ne diyorsunuz siz?

Eviçinde harcanan ve istatistiklerde görünmeyen bu emek, “kadının görünmeyen emeği”dir. Maddi karşılığı yoktur, toplumsal prestij ve kimlik sağlamaz.

Sabahtan akşama kadar halıları silen, camları, lavaboları ovan, tozları alan, çocukların ve kocasının kahvaltısını hazırlayan, öğle yemeğini, akşam yemeğini pişiren, pazara gidip en ucuz ve taze sebze meyveyi bulmaya çalışan, sonra elinde giderek ağırlaşan torbaları eve taşıyan, çocukları okul dönüşü karşılayıp ödevlerine yardım eden, önlüklerini, yakalarını temizleyip ütü-

leyen, kocasının çoraplarını, gömleğini yıkayıp ertesi güne hazırlayan, akşam bulaşıkları yıkayıp televizyonun karşısına geçtiğinde de ucuza maalemetek için mevsim sonunda aldığı yünlerle çocuklara kazak ören bir kadın, sorulduğunda “çalışmadığını” söyler. Bir ev kadını iyi bir ekonomist, ahçı, hizmetçi, psikolog, eğitimci ve idareci olmak zorundadır ama onun bir mesleği yoktur.

EV KADINI OLMAK NE DEMEKTİR?

- Boşanmayı hiç bir zaman göze alamamaktır.

- Pırl pırl bir ev, çiçek gibi çocuklardır.

- Asalaklıktır.

- Dünyanın pisliklerinden korunabilmektir.

- Sosisli sandviçin içindeki sosis olmaktadır.

- Sürekli bir yetersizlik duygusudur.

- Namuslu ve evine bağlı olmak demektir.

- Hep başkaları için yaşamaktır.

- Geleceğinden endişe etmektir.

- Hayatın bir bekleme istasyonunda geçmesidir

Ev kadını olmanın bir anlamı daha var: “piyasa” ile tüketici olarak ilişki kurmak demektir.

Bu ne demek?

Ev kadınları, ailenin alışveriş ihtiyacını karşılayan insanlardır. Birincisi bu. Yani hangi üründen ne kadar alınacağına onlar karar verirler. Dolayısıyla, özellikle evde kullanılacak ürünlerin - temizlik malzemeleri, gıda ürünleri, vs.- “tutması”, ev kadınlarının beğenisini kazanmasına bağlıdır.

İkincisi, tüketim, toplumun bir parçası olmanın yollarından biridir. Başka insanlarla, "toplum"la birarada olmak, kendini oraya "ait" hissetmek için mümkün pek çok yol -politika, meslek örgütleri, üretim süreçlerine katılım, karar mekanizmalarına katılım vb.- ev kadınlarına kapalıdır.

- Bize açık mı yani?

Geniş ailelerin, hemşehrilik bağlarının, komşuluk ilişkilerinin giderek çözüldüğü günümüz kentlerinde onların kendilerini bir bütünün parçası gibi hissetmeleri, esas olarak tüketim ile mümkün olabilir. Kendisine benzer pek çok kadının evini süslediğini televizyondan gördüğü bir masa örtüsünü alan kadın, kendisini o kadınlardan biri, bütünün parçası olarak hisseder - yalnızlık duygusunu o an için aşmıştır. Birbirine benzeyen ürünlerden birini seçmek, karar verme konumunda olmak, yine bir katılım biçimidir ev kadını için.

- "Beyaz saçlı prens" de benzer bir işi yapmıyor mu? Talk-showlara ve radyodaki sohbet programlarına neden en çok ev kadınları telefon ediyor?

DÜNYA İŞLERİ

Tozların tozunu aldım
Köşede bir hayvan elektrik süpürgesi:
"Yamacıma gel de boğayım seni".
Başımı eğmemle ağızımdan şahrem şahrem
bulaşık süngerleri saçılıyor yerlere

Buzdolabının yan duvarları kir içinde

PERİHAN MAĞDEN

Tüketim, yetersizlik duygusuyla başatmenin bir yoludur aynı zamanda. Ev kadınlığı ne kadar özel bir bilgi, bir "uzmanlık" alanına dönüşürse, yetersizlik duygusunun üzeri o kadar örtülebilir. "Anneler bilirler", belli bir margarin kullanırlar; ya da mutfak tezgahına başka, bulaşıklara başka, yerlere başka deterjan kullanırlar - temizlik bir teknik meseleye dönüşür; harcanan emek de daha az görünür hale gelir.

Temizlik malzemesi reklamlarında ev temizliğinin nasıl ele alındığına dikkat ettiniz mi? Her yerde görünmez mikroplar, bebek için vahim sonuçlar doğurabilecek maddeler var ve belli bazı ürünleri kullanmamak, ailemizin sağlığı konusundaki sorumluluklarımızı ihmal ettiğimizi gösteriyor. O mikroplar hep vardı, biz onların içinde büyüdük; zaten insan vücudunun mikroplara bağışıklık kazanabilmesi için onlarla karşılaşması gerektiği de biliniyor... Ama bu reklamların kadınları sahiden ne kadar etkilediğini farkediyor musunuz?

- Yerleri çamaşır suyuyla silip duruyorum ama bir türlü yeterli gelmiyor, sürekli huzursuzum bu konuda.

Tüketimin bir işlevi de, insana geçici de olsa mutluluk vaatmesi. “Küçük yaramazlar” a Dr.Oetker hazır kekinden yapan annenin yüzündeki mutluluğa imrenmemek mümkün mü? Arçelik çamaşır makinasını aldıktan sonra kendine bir sürü vakit ayırmaya başlayan genç kadına ne demeli ya? Böylelikle eskisinden daha “bakımlı”, daha enerjik olur ve kocası da onu sinemaya götürür!

- Yani öyle bir anlattınız ki, ev kadınlarından başka kimse tüketmiyor gibi oldu...

Aslında kadınları ev kadınları/çalışan kadınlar diye ayırmak çok anlamlı değil bir yandan da. Çünkü ücretli olarak çalışan kadınlar da ev ve çocuk sorumluluğu taşıyorlar.

- Piyasa ile tüketici olarak ilişki kuramayan çok sayıda kadın var. Bütün kadınlar orta sınıftan, düzenli alışveriş yapan, çeşit çeşit deterjan alabilen kadınlarmış gibi yaklaşıyorsunuz meseleye...

- Üstelik ev temizliği, yemek vb. standartlarını çok yükselttikleri için, biz bütün gün dışarıda çalıştıktan sonra bir de evimizi onlarınki kadar temiz tutmak zorunda kalıyoruz!

Tüketim toplumuyla ilişki kurmanın temel biçimi tüketim; ama tüketim her zaman ürünleri satın alarak gerçekleşmez. Vitrinlere bakmak, televizyon izlemek, ilan panolarına “maruz kalmak” da bu anlamda tüketim ilişkileri içine girmek anlamına gelir. “Bugün hiç bir şey alamıyorum ama yarın bir iş bulabilirim ve bebeğime o reklamdaki bisküviden alabilirim” duygusu...

Hayatımızı daraltan, kendimizi ifade etmemizi engelleyen bir şey de, bize ilişkin olarak üretilen imgeler. İş kadını- ev kadını; modern kadın- geleneksel kadın; namuslu kadın - iffetsiz kadın; genç kadın- yaşlı kadın... Her biri için bir imgemiz yok mu? Modern kadınla geleneksel kadını anında gözümüzün önüne getirip özelliklerini sıralayıvermiyor muyuz? Peki ya bu kadınlar bizim modern/geleneksel tanımlarımızın dışına çıkmak isterlerse ne olacak? Tabii daha büyük bir problem de bu imgeleri içselleştirmemiz. Yani örneğin bir “iş kadını” gibi davranmamız; ya da “iffetli” bir kadın gibi. Bu durumda kendi belirlemediğimiz, belirlese bile sonuçta birer “rol”den ibaret olan kimliklere sığmaya çalışıp duruyoruz. Gerçekte biz o kadar yalınkat, tutarlı, tek boyutlu bireyler miyiz?

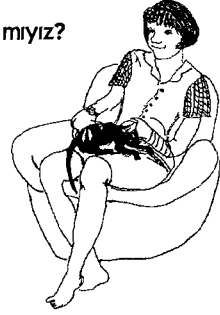
- Öyle olsak bazılarının işi çok kolaylaşırdı! Fahişelere tecavüze ceza indirimi yapılınsın, türbanlılar üniversiteye gidemez, iffetli kadınlar hava karardıktan sonra tek başlarına sokağa çıkmazlar, “belli bir yaştan” sonra fazla renkli giymek uygun düşmez, pembe dizileri ancak aptal kadınlar seyrederek... vb. diyenlerin.

- Valla Yalan Rüzgarı'ndaki ilişkileri çözebilmek öyle her babayiğidin harcı değil! Herkes birbirinin eski kocası, kardeşi, kardeşinin eski, kendisinin daha da eski sevgilisi filan!

Şaka bir yana, biz bu pembe dizileri neden seyrediyoruz? Ya da soruyu daha genelleştirerek sorarsak: Kadınlara yönelik popüler sanatın hayatımızdaki anlamı nedir?

- Aman her şeyi anlamak zorunda mıyız? Zevk için seyrediyoruz işte...

Ashında tabii ki en önemlisi bu, bu dizileri seyretmekten, aşk romanlarını okumaktan zevk alıyoruz. Belki çok aşağılanan, küçük görülen bir tür olduğu için, hafif suçlu bir zevk!

Galiba tüketimin verdiği zevke benzer bir zevk sözkonusu burada da. Hayatımızdaki boşlukları mallarla, hikayelerle, görüntülerle dolduruyoruz.

Hikayeler kendi hayatımızdan uzaklaşmamızı sağlıyor. Bizim başımıza gelmesi mümkün olmayan bir sürü şey - ateşli bir aşk, nefes kesen maceralar, müthiş bir adam tarafından beğenilmek, vb...- hikayedeki kahramanın başına geliyor ve bunu izlemek insanı kısa bir süre için bile olsa, o dünyalara götürüyor.

- Bir insan hayatı boyunca ikincil bir konumda kalacaksa, varolma alanı hep başkalarınınkiyle içiçe geçecek, kimliği başkalarınınkiyle tanımlanacaksa, hayatının hiç değılse bir döneminde en önemli, olayların onun etrafında döndüğü, "biricik" olmayı hayal etmek istez, değıl mi? Küçük kızlar gelinlere neden o kadar özenir ki?

Peki, popüler sanat ürünlerinde erkekler, kadınlar ve aşk ilişkileri nasıl görünüyor?

Güçlü ve duygularını göstermeyen erkek ile bağımlı, "kendisine rağmen" adama boyun eğen kadın kalıbı size ne tür bir ilişkiyi düşündürüyor?

- Bu hikayelerde kadınlar genellikle erkekten daha yoksul, daha güçsüz, eşitimi daha düşük vs. ama bir yandan da hikayenin sonunda kadın da erkeğin gücüne ortak oluyor. Belki hoşumuza giden şeylerden biri de budur.

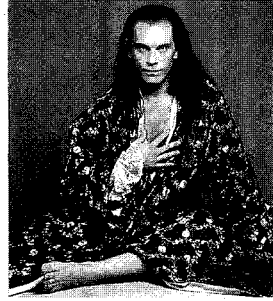

"**B**ir kadın olmak, sürekli hitabedilmek, sürekli incelenmek, arzumuzun sürekli davet edilmesi demektir-mutfakta, caddelerde, moda dünyasında, filmlerde ve edebiyatta. Kitaplardan, dergilerden, filmlerden, televizyondan, radyodan, sürekli olarak kadınların ne arzuladıklarına dair sorular yükseliyor, düşünceler sunuluyor. Arzu durmadan tanımlanıyor ve uyarılıyor. Her yerde kadınlık arzuları araştırılıyor, satın alınıyor, paketleniyor, tüketiliyor.

...
Arzumuz bize destek olur, fakat kadınlar için sonuçta en iyi ve tek olmayan bir yaşam tarzını da destekler. Alışveriş yapan, yemek pişiren, satın alan ve bu toplum tarafından üretilen şeyleri giyen kadınlar; evlenen, çocukların sorumluluğunu üstlenen, başkalarını besleyen kadınlar; evleri dekore eden ve sergileyen kadınlar, bütün bu işler, kadınlık arzuları tarafından desteklenir. Zevk/arzu eksenini, şeyleri olduğu gibi koruyan toplumsal biçimleri destekler. Zevk/arzu eksenini, kadınların istediği her şey gibi görünür, fakat kaybı da içerebilir; fırsat kaybı, özgürlük kaybı, hatta belki de mutluluk kaybı.”

R. COWARD

- Arzu, yaşamaya devam etmemiz için gereklidir. Öteki parçamızı aramaya devam etmemiz için... Senin o zevk/arzu eksenini dediğin şey olmasaydı bu dünyada kalmamız için sebep kalır mıydı?

Sizce cinsellik insanın öteki parçasını araması ile ilgili bir şey mi sahiden?

Erotizm, ölüme kadar yaşamın olumlanmasıdır.

GEORGES BATAILE

Cinsellik basit, biyolojik bir konu mudur yoksa toplumsal ve kültürel etkiler, zorlamalar, bizim cinsellik hakkındaki tutumumuzu etkiler mi?

Bu sorunun cevabını ararken elimizde epeyce veri var. Her ne kadar cinsellik alanı tarihçilerin çok geç ve çok temkinli girdikleri bir alansa da, toplumların cinsellik konusundaki tutumları, alışkanlıkları, yaklaşımları ile ilgili bazı şeyler biliyoruz.

Cinsellik tarihine şöyle bir göz atmak bile, cinselliğin hiç de öyle yalın, biyolojik bir konu olmadığını bize gösteriyor - bu konuda zaman içinde ve toplumdan topluma değişmeyen bir şey varsa, o da cinselliğin her zaman bir takım kurallara bağlanmış olması...

- Uygarlık, içgüdüsel tatminden vazgeçebilme üzerine kurulmuştur. (Freud)

Cinsel ilişki ile hamilelik arasındaki bağın bilinip bilinmemesi, cinselliğe ilişkin kuralları tamamen belirliyor gibi görünüyor.

Doğumda babanın rolünün bilinmediği toplumlarda - örneğin Trobriand yerlilerinde- kadın ve erkeklerin cinsel davranışlarına ilişkin kurallar aynıdır.

- Kadın cinselliğinin baskı altında tutulmasının nedeni belli ki erkeklerin babalıklarından emin olamamaları!

Tabii bir de "yeniden üretim" meselesi var. Cinsellik kurallara bağlanmazsa, yani insan bedeninin tüm erotik potansiyelleri harekete geçirilirse, türün yeniden üretimi, cinselliğin amacı olmaz, o zaman da işler sarpa sarar! Demek ki, bedenin erotik potansiyellerini

belli bir noktada (üreme organları) yoğunlaştırmak ve cinselliği buradan doğru tanımlamak, kurallara bağlamak gerekiyor...

Cinsellikten söz ederken kadınlar genellikle edilgen ve mağdur konumda olurlar, hiç dikkat ettiniz mi? Mesela erotizm ve pornografi tartışmalarında, kadın vücudunun estetik değerinden söz edilirken, şiddet tartışmalarında... Sanki haz erkeğe aitmiş de kadınlar da bu hazın nesnesi imişler gibi...

Peki, biz kendi cinselliğimiz hakkında ne düşünüyoruz? Bedenimizle ilişkimiz nasıl? Hayatımızda hazın yeri nedir?

Bu soruları yanıtlayabilmemiz için herhalde pis şakaların, pornografinin, kadınlara yönelik her türlü aşağılamanın malzemesi olmuş sözcüklerin, o dilin dışına çıkabilmemiz gerekli... Tıbbın soğuk ve kişisiz dili ile erkek argosu dışında bir dil var mı bu konuda?

- Var tabii. Ama bir takım sessizlikler, kesik cümleler, mimikler vs. ile desteklendiğinde anlaşılır olabilen bir dil bu- yazıya gelmez pek... Yoksa kendi aramızda nasıl konuşurduk ki?

Kadınların ve erkeklerin cinsel kimlikleri nasıl oluşuyor?

“Cinsel gelişim, kişilik gelişiminin bir parçasıdır. Kadının kadınlığını, erkeğin erkekliğini tanıması, hissetmesi ve bilmesidir. Cinsel güveni insanın kendine güvenmesinden de ayıramayız. Çeşitli açılardan kendini geliştirmiş insanın kendine cinsel güveninin de olması hiç de kötü birşey değildir. Ancak bu, yetiştirilmeden başlayarak kadınlarda desteklenmez. Tam tersine karşı cins iletişimini, sevgisini geliştiren bir genç kız için ailesi cinsel gelişimi iyi gidiyor diye sevinç duymaz. Duygularından dolayı suçluluk duyması için ne gerekirse yapılır. Ama anne-baba yine de kızlarının mutlu bir evlilik yapmasını çok arzular.”

DOÇ. DR. ARŞALUYS KAYIR

Kadınlar, çocukluklarından başlayarak, kendi bedenlerine yabancılaştırılırlar. Ayıp, pis, çirkin... Doğru otur, zıplama, kilotun görünüyor, hiç hanım kızlar öyle yapar mı... Kız çocuk büyüdükçe korkuları da büyür: göğüsleri gelişirken kimse farketmesin diye kambur durur; adet görmek bir şoktur, anneyle suç ortaklığı yapılarak durum gizlenir- adet kanamasından “hastalık” diye sözedilir.

Bekâret bir kızın sahip olduğu en kıymetli hazinedir ve “bozulmaması” gerekir. Ağaçtan düşerse bozulur mu? Ya bisiklete binince? Bu korkularla büyüyen kız, bozulmamış olarak babasından “teslim alınır”, artık kocasının malı olmuştur. O güne dek pis, ayıp, günah olan “şey”, artık bir “vazife”dir. Koca, hakkı olanı “alacak”tır; güzellikle ya da zorla- evlilik içi tecavüz de ne demek, kadının “vazifesi” değil mi zaten?

Kızlar cinsel açıdan güvensiz ve edilgen kadınlar olmak üzere yetiştirilirlerken, erkekler de penislerinin hayati önemine inanarak büyütülürler. Erkeklik, her an yeniden ve yeniden kanıtlanması gereken bir özelliktir.

- Ođlum, göster pipini teyzelere...

- Acaba erkek eşcinselliğinden böylesine dehşete düşülmesi erkek kimliğinin bu özelliğinden mi kaynaklanıyor? Yani her an tehdit altında, her an okka altına gidebilir bir kimlik gibi algılanmasından?

- Erkek eşcinselliğinden dehşete düştüklerinden çok emin değilim aslında- "eşcinsellik" diye bir şey yok onlara göre; "verenler" ve "alanlar" var. Kimden aldığından çok "veren" olmamak mühim! Böylece erkekliklerine hael gelmemiş oluyor!

Erkek cinsel kimliğinin böylesine tehdit altındaymış gibi algılanan bir kimlik oluşu, kadın cinselliğinin tarih boyunca erkeklerde korku yaratmasının ve bu korku sebebiyle de baskı altına alınmasının en önemli sebebi belli ki...

Hıristiyan geleneği bu konuda gerçek bir hazine! Bedenle ruhun birbirinden ayrılması, bedenin ahlaksızlık yuvası, şeytanın egemenlik alanı olarak görülmesi, bugün hala izlerini gördüğümüz, son derece köklü bir düşünüş biçimi. Bedenin aşağılanması ve mahkum edilmesi, akıl ve kültür alanında oldukları varsayılan erkeklerden çok, beden ve doğa alanında oldukları düşünülen kadınları etkiler tabii ki. Hem zaten ilk günahın sebebi de bir kadın değil miydi?

Kadınların ya şehvetten gözü dönmüş, erkekleri baştan çıkaran Havva kızları ya da yuvanın bekçisi, çocuklarının meleği anneler olarak ikiye ayrılmaları da kadın cinselliği karşısındaki çelişkili tutumun bir sonucu.

- Oysa her kadında bu iki yön de yok mudur?

Bunu biliriz, ama bir yandan da böyle bir yarılmayı yaşarız biz de... "Namuslu anneler" gibi davranarak, o sırada geçerli "namus" anlayışının dışına düştüğünü gördüğümüz hemcinslerimizi erkeklerden bile önce yargılayıp mahkum ederek... O kadınlarda mahkum ettiğimiz kendi havva kızı yanımız olmasın sakın?

Ama baskı altına almak, üstünü örtmek, reddedip yokmuş gibi davranmak, cinsel arzularımızı ortadan kaldırmaz. Belki tanınmaz hale gelir, biçim değiştirip bir başka şeye dönüşür, ama arzu hep oradadır.

"Gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım"... Bu söz güyâ bir şaka. Ama biz biliyoruz ki, Türkiye'de cinsel sorunlarımızın çözümünü için hastanelere başvuran kadınların ezici çoğunluğu, kendi

cinselliği ile ilişki kuramayan, cinselliği “pis”, “ayıp”, “günah” olarak tanımladığı için bedeniyle barışık yaşayamayanlar...

“Baskı” sözcüğü cinsel hayatımız üzerindeki tahakkümü anlatmak için yeterli görünmüyor gerçekte... Çünkü yalnızca bastırma, engelleme değil, kıskırtma ve yönlendirmeden de söz etmek gerekiyor.

Seks başka bir toplumsal düzenin zihnini bu kadar ısrarla, bu kadar yaygın bir biçimde hiç meşgul etmiş midir?

FOUCAULT

Cinselliğin bunca çok konuşulur olması “tabuların yıkılması” anlamına mı geliyor?

Galiba o kadar basit değil. Herhangi bir meselenin ortaya dökülüp en ince ayrıntısına kadar konuşulmasını o meselenin çözümü için biricik yol olarak görenlerden değilseniz, hababam cinsellik, orgazm, eşcinsellik, vb. konuşmanın sonuçlarına da biraz daha kuşkuyla yaklaşmanız mümkün olur.

İki önemli soruyu sormadan devam etmek doğru olmayacak:

1. Kim konuşuyor?

2. Nasıl konuşuyor?

İlk sorunun yanıtı çok açık: her konuda kim(ler) konuşuyorsa, bu konuda da onlar konuşuyor. Yani, kitle iletişim araçlarında temsil edilebilecek gücü olanlar.

A, tabii ki bize de birer “vatandaş” olarak soru soruluyor; “ne düşünüyorsunuz” gibilerinden, ama bunun “temsil edilmek” anlamına geldiğini kim söyleyebilir?

Şöyle bir şey düşünebiliyor musunuz: Dört ev kadını televizyona çıkmışlar, yanlarında onları “yönlendiren” biri de yok ve doğumdan sonra cinsel hayatlarındaki değişimler üzerine sohbet ediyorlar!..

İkinci sorunun yanıtını vermek belki biraz daha zor: Nasıl konuşuyorlar?

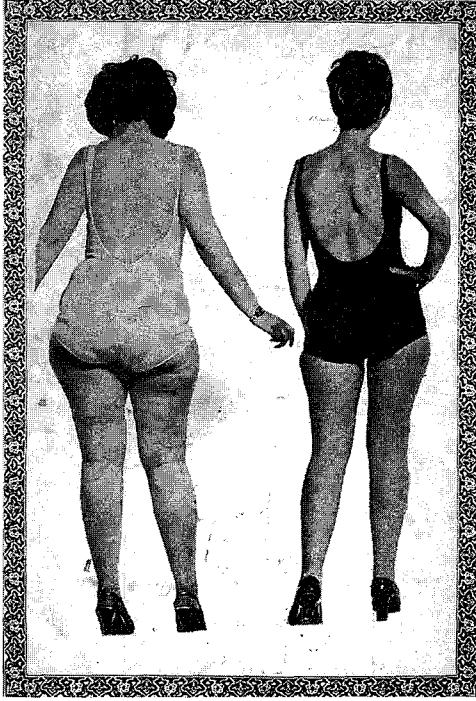
Dikkat ederseniz, iki temel söylem var: cinselliği bir sağlık sorunu olarak ele alan tıp söylemi ki genellikle erken boşalma, iktidarsızlık, isteksizlik vb. gibi sorunlarla ilgili olarak başvuruluyor; ikincisi de yine bir “sağlıklılık” miti üzerinde yükselen, “a, cinsellik de bir ihtiyaçtır” diye karikatürize edilebilecek bir söylem.

Bu ikisi, gerçekte son derece içiçe, birbirini destekleyen, birbirlerine dayanan iki söylem. Cinsellik “doğal” bir dürtüdür, “sağlıklı” bir insan tabii ki bu dürtüsünü tatmin eder, vb...

Hani sanki bir tür spor karşılaşmasından sözediliyor. Şu pozisyonları uygula, bu ekzersizleri yap, nefesini kontrol et... Ya da bir vitaminden: haftada iki doz alıyorsun, oh, ne gam kalıyor, ne kasavet!..

“Sağlıklı” bir cinsellik sözü baştaki “doğa” tartışmasını hatırla-

tıyor. Bugünlerde sağlıklı cinsellik, heteroseksüel, tek eşli, düzenli, vs. birşey. Ama iki yüzyıl önce, diyelim İngiltere’de “sağlıklı” cinsellik herhalde evlilik içi ve hazzı değil üremeyi hedefleyen bir cinsel hayat anlamına gelirdi. Bundan yüzyıl sonra ise kim bilebilir nasıl olacağını?

İkiyüzyıl önce insanlar bir yığın tuhaf-
lığı inanıyorlardı ama hiç değilse bu
“sağlık” çılgınlığına kapılmamışlardı.

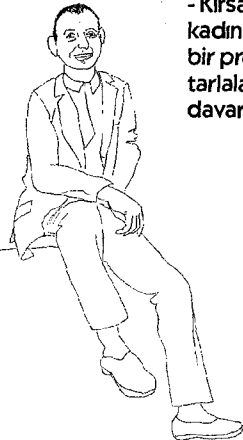
Doğru. Yalnızca cinsellik konusunda değil ama genel olarak “beden”le ilgili herşey, bir sağlıklılık testinden geçiyor artık. Yalnızca hasta olmamak değil, “kontrol altında” olmak anlamında da...

- Eh, bu dünyada kontrol edebildiğimiz başka ne kaldı zaten?

Sağlıklı yaşam histerisinin böyle bir anlamı var tabii; tıpkı tüketimin bizim karar verme ihtiyacımızı karşılaması gibi, bedenimiz üzerindeki kontrolümüz de dünyanın çoktan beri bizim etki alanımızın dışına çıktığını unutmamıza yarıyor olabilir. Ancak, kadınlar açısından bakıldığında, meselenin bir başka boyutu daha var: Bedenimiz üzerindeki hep varolan denetimi, biz kendi ellerimizle gerçekleştiriyoruz artık. İnce, bakımlı, genç olmaya çalışıyoruz. “Bedenimiz bizimdir” demiştik, “a, tabii, o halde buyrun, bedeninize iyi bakın” dediler!

Farkında mısınız, artık moda yalnızca etek boylarıyla ilgilenmiyor; 70’lerin, 80’lerin, 90’ların kadını gibi bir takım tipler de

- Kırsal kesimde yaşayan kadınlarımız için böyle bir problem yok, onlar tarlalarında, tapanlarında, davarların peşinde...

yaratıyor. Bazı yıllar ipince, upuzun, kaskatı olmak modayken bazı yıllar daha yuvarlak, “kadınsı”, sıcak olmak moda olabiliyor mesela.

Böylece, o sırada geçerli olan kadın imgelerinden birini seçip ona benzemeye çalışıyoruz... Kim demiş bedenimiz bizimdir diye...

Yine aynı noktaya geldik: Kadınların böyle tek boyutlu bir takım imgelere hapsedilmesi, onların hayatlarının kontrol altında tutulması için zorunlu. “Masum” köylü kadın, “aranan” dul kadın, korunması gereken “kız”, “ununu eleyip eleğini asmış” kadın...

Böylece birbirlerinden farklılaştırılan ve farklı kurallarla, farklı yöntemlerle denetlenen kadınların ortak ezilmişliklerini farketmeleri de son derece güçleşir. Bırakın ortak ezilmişliklerini farketmeyi, “başka” kadınların çarptıkları ilk duvar, yine kadınlar olurlar.

- Kadınlar kendilerinden daha “özgür” kadınlara dış bilerler, bunda bir tür haset de vardır: Ben yapamadım, o da yapmasın gibi. Zaten hep söylenmez mi, ezilen gruplar, öfkelerini kendilerini ezene değil birbirlerine yöneltirler öncelikle diye...

Böylece bedenimiz üzerinde kendi katkılarımızla da katmerlenen toplumsal denetim, bizim dayatılan rollerin dışına çıkıp “kendimiz” olarak varolmamızı, isteklerimizi, hayallerimizi gerçekleştirmemizi son derece güçleştirir. Talimatnamelere, akıl hocalarına, “herşeyi bilen adam”lara teslim olmamızı kolaylaştırır. “Her Genç Kızın Yaşam Rehberi” türü kitapların bu kadar çok satılması başka nasıl açıklanabilir ki?

Ve hayatımızı biçimlendirmek, hayallerimizi gerçekleştirmek arzumuzu bir takım imgeler satın alarak doyurmaya çalışmamızın anlamı başka nerede aranabilir- “özgürlük” sorunundan başka?

Tekrar başladığımız noktaya dönüyoruz: arzu/haz eksenine... İçinde yaşadığımız toplum nasıl bir toplum ki, arzu ve haz yalnızca bazı nesnelere ilişkili olarak ortaya çıkabiliyor? Böylece

insan bedenleri de birer nesne olarak algılanabiliyor?

Nesne olarak algılanmak, esas olarak kadınlar için geçerli - "bakılan", "beğenilen", "arzulanan", yani "öteki" oldukları için. Böylece erkek cinselliği ile kadın cinselliği, farklı biçimlerde kuruluyor.

- Sadece bakılan, beğenilen, arzulanan değiliz - dikizlenen, hakkında adice konuşulan, laf atılan, tacize uğrayan, tecavüz edileniz de aynı zamanda...

Kadınlara yönelik cinsel şiddet konusunda yapılan araştırmaların tarihi oldukça yeni: feminizmin ortaya çıkışıyla birlikte cinsel şiddet bir sorun olarak tanımlanmaya başlandı. Ve çok kısa sürede sorunun inanılmaz boyutlarda olduğu farkedildi:

1983 yılında yayınlanan bir araştırmaya göre, ABD'de her 12 saniyede bir, bir kadın bir erkek tarafından dayak yer ve bunun sonucu olarak her gün bu kadınlardan dördü yaşamını yitirir.

1991 yılında Türkiye'de 16 bin kadına tecavüz edildi- tabii bu yalnızca adli makamlara yansıyan tecavüz olayları. Özellikle aile içinde, tanıdıklar ya da akrabalar tarafından yapılan tecavüzün gizlenmesi eğilimi düşünülürse, bu rakamın çok daha büyüyeceği açık.

Evlilik içi tecavüz bizim yasalarımızda suç sayılmadığı için, kocaların karılarına tecavüzlerine ilişkin rakamları bilmiyoruz.

Dayak, sarkıntılık, sözle taciz olaylarına ilişkin de sağlıklı veri-

lere sahip değiliz: Yalnızca sokakta yürüyen, otobüse binen, bir işyerinde çalışan, erkeklerle yaşayan kadınlar olarak, bu konuda çok sayıda gözlemimiz var.

T ECAVÜZE UĞRADIĞINIZDA...

Herşeyden önce sükunetinizi korumaya çalışın... aklınızı kullanın.

Yardım İsteyin

- İlk rastladığınız insana söyleyin
- Tecavüzcü hâlâ civardaysa kim olduğunu gösterin; (daha sonraki tanıklıklar için) kime, tam tamına ne söylediğinizi hatırlayın.
- Bir kadın arkadaşınıza haber verin ve destek isteyin; sizinle beraber hastaneye ya da karakola gelmesini sağlayın.
- Ya da Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'na telefon edin; ne yapmanız, nereye başvurmanız gerektiği konusunda bilgi alın.
Tel: 212/233 60 85

(Ankara'da Altındağ Kadın Dayanışma Vakfı'na da telefon edebilirsiniz. Tel : 310 06 70- 309 04 84)

Polise Haber Vermek İsteyip İstemediğinize Karar Verin

Polise haber vermek istiyorsanız

- Duş yapmayın, yıkanmayın ve giysilerinizi değiştirmeyin. Bu şekilde kanıtları ortadan kaldırebilirsiniz.
- Hastaneye gidin. Tecavüzün kanıtlanması ve yara berelerinizin saptanması için muayene edilmeniz gerekir.
- Hastane kendiliğinden tecavüz bildirimini yapmıyorsa hemen polise haber verin.

Polise haber vermek istemiyorsanız

- Mümkün olduğu kadar çabuk bir biçimde tıbbi yardım için bir doktora ya da hastaneye başvurun.

KARAKOLA GİDERKEN

- Değişmeden, olduğunuz gibi gidin.
- Size destek olması için bir kadınla birlikte gidin.
- Mümkünse bir kadın polisle konuşun.
- Saldırıyı HEMEN bildirin! Gecikme, tecavüzcünün cezadan kurtulmasını kolaylaştırır. Hatırlayabildiğiniz kadar çok ayrıntı anlatın.

Polis şunlara ilişkin kanıt arayacaktır:

- Cinsel girişim- örneğin üzerinizdeki meniden;
- Zor ya da şiddet kullanımı -örneğin yara, kesik, vb.- saptamak üzere fotoğraf çekilebilir;
- Direnme -sözel ve/veya fiziksel.

MAHKEMEDE

İfadenizin eksenini şunlar oluşturacaktır:

- Saldırı öncesi olup bitenler; tecavüzcüyle nerede ve nasıl karşılaştığınız; olaydan önce neler yaptığınız, neler söylediğiniz.
- Saldırıdan hemen sonra yaptıklarınız; olaydan kime sözettiğiniz, olayı ne zaman bildirdiğiniz.
- Tecavüz olayının kendisi; olup biten her şeyin eksiksiz tasviri.

Şunu bilmelisiniz ki,

KADINLAR TECAVÜZE UĞRADIKLARINI GİZLEDİKÇE TECAVÜZ OLAYLARI ARTACAKTIR!

Muhtemelen ilk duyduğunuz kaygılar şunlar olacak:

Sağlığınızla ilgili kaygılar:

- Cinsel yolla bulaşan hastalıklar;
- Gebelik;
- Yara bere, fiziksel örselenme;

Bu konularda tıbbi yardım isteyin.

Duygusal kaygılar:

- Çok güçlü olumsuz duygularla başa çıkmak zorunda kalacaksınız... Bunların tecavüz karşısında gösterilen son derece normal tepki biçimleri olduğunu hatırlayın.

İlk Duygularınız:

- Şaşkınlık (ne olduğu ve ne yapmak gerektiği konusunda)
- Utanç (horlanmışlık, aşağılanmışlık duygusu)
- Korku (tecavüzcünün tekrar şiddet kullanacağı korkusu)

Daha Sonraki Duygularınız:

- Öfke (genel olarak dünyaya karşı)
- Çaresizlik ("hayatım denetimimden çıktı")
- Suçluluk ("yoksa benim suçum muydu?")
- Kirlenmişlik (tahribata uğramışlık duygusu)
- Değersizlik (öz-saygı kaybı)
- Yalnızlık (kendini "farklı" hissetme)
- Güvensizlik (herkese karşı)
- Korku (yeniden tecavüze uğrama korkusu)

Yakın bir arkadaşınızla konuşmak bu duyguları yenmenize yardım edebilir.

ANCAK...

- duygularınızı ifade etmekte
- cinsel ilişkiye girmekte
- ailenizle vb. ilişkilerinizde

hâlâ zorluk çekiyorsanız, Mor Çatı'ya başvurun (Ya da Altın-

dağ Kadın Dayanışma Vakfına)

Tecavüze uğradığınızı gizlemeyin. Size destek olacağına güvendiğiniz yakın arkadaşlarınız ve akrabalarınız olaydan ilk haberdar edilmesi gereken kişilerdir.

HEM KENDİNİZ

HEM DE BAŞKA KADINLAR İÇİN...

- Tecavüze uğradığınızda neler yapmanız gerektiğinin ve neler yapabileceğinizin **BİLİNCİNDE** olun!
- Mor Çatı (ve Altındağ Kadın Dayanışma Vakfı) hakkında daha çok bilgi edinin!
- Başka kadınları, her türlü cinsel suç konusunda bildirimde bulunmaları için **CESARETLENDİRİN!**

(Kaynak: **Pazartesi - Kadınlara Mahsus Dergi**; Nisan 1995, 1. sayı.)

Cinsel şiddetin nedenleri hakkında pek çok görüş ileri sürülüyor: Erkeklerin doyumsuzluğu, eğitimsizlik, alkol, uyuşturucu, vb... Dikkat edilirse, bu nedenlerin hepsi, şiddet uygulayan erkeklerin eylemini hafifletici nedenler. Ve bu nedenlerin hiç biri doyumsuz, eğitimsiz, sarhoş vs. durumdaki erkeğin şiddetinin kurbanı olarak neden kadın ve çocukları -esas olarak da kendi ailesindekileri- seçtiğini açıklamıyor.

- Onları kendisine ait "şeyler" olarak görüyor olmasın sakın?

Erkeğin “namus”unun ailesindeki kadınların (karısının, kızının, kızkardeşinin, annesinin...) bedeninde cisimleşmesi, aile içinde kadınlarla erkekler arasındaki ilişkinin niteliğine dair bize önemli bir ipucu veriyor. Kadınlar kendi başlarına bağımsız bireyler olsalardı, bedenleriyle ne yapacaklarına karar vermek de onlara düşerdi. Oysa biliyoruz ki bir kadının böyle bir karar vermeye hakkı yoktur. Ailenin erkeklerinin evlilik öncesi- ya da evlilik dışı cinsel ilişkileri genellikle hiç mesele edilmez, en müdahaleci ailelerde bile facialara sebep olmaz. Oysa evlenmemiş bir kadının cinsel ilişki bir yana, yabancı bir erkekle herhangi bir ilişkiye girmesi, ailenin, esas olarak da ailenin erkeklerinin namusuna yönelmiş bir hareket olarak algılanır. O zaman da her türlü müdahale ailenin en doğal hakkı, hatta görevidir. Aile meclisleri kurulur, kadını ölüme mahkum etmeye kadar varan kararlar alınabilir.

- Çok uzağa gitmeye gerek yok, kız öğrencilere okul müdürleri tarafından yaptırılan bekâret kontrollerini ve yolaçtığı sonuçları hatırlamak yeterli. 1992 yılında iki kız öğrenci böyle bir aşağılamayı yaşamak zorunda bırakıldıkları için intihar ettiler. Bu olaylardan sonra kamuoyunda yürütülen tartışmalar da bu kızların bekâretinden aile mi yoksa devlet mi sorumludur gibi bir soru etrafında dönüyordu. Yani kızların kendi istekleriyle herhangi bir şekilde cinsel ilişkiye girmeleri zaten sözkonusu değil de, acaba okul müdürü de denetim hakkına sahip olsun mu olmasın mı...

Kadınların bedenlerinin kendilerinden başka herkesin üzerinde anlamlar kurduğu alanlar olmasının çok yakın ve çok acı bir başka örneği de Bosna'da yaşananlar. Boşnak halkının onurunun, Boşnak kadınların bedenlerinde cisimleştiği inancıyla, Sırp askerleri bu kadınlara sistematik olarak tecavüz ettiler. Böylece bir ulusu aşağıladıklarını düşündüler. Ve bu vahşeti protesto eden-

ler de hep aynı varsayım üzerinden hareket ettiler: bir ulusun kadınlarına tecavüz edilmesi, o ulusa yapılmış bir saldırdır. Boşnak kadınlarının tek tek çektikleri acı, yaşadıkları dram, hep ikinci planda kaldı.

- Boşnak kadınlara en yoğun tecavüzlerin sürdüğü dönemde Sırp kadınlarının uğradığı aile içi şiddetin iki katına çıkması, "erkeklik değerleri"nin kıskırtılmasının nasıl her koşulda kadınların aleyhine işlediğini gösteriyor. Militarist erkek özelliklerinin yükseldiği her dönem (asıl olarak da savaşlar) kadınların her cephede daha fazla saldırıya uğradıkları dönemler olmuştur - bu da tesadüf değil tabii ki!

Yasalara baktığımızda da kadınlara ilişkin aynı mantığın izlerini buluyoruz. Teorik olarak yasa önünde cinsiyet, sınıf, ırk vb. özelliklerine bakılmaksızın, herkes eşittir. Ancak özel olarak kadınları ilgilendiren kanun maddeleri, kadınların hangi gruptan olduğuna göre değişiyor. Örneğin Ceza Kanunumuzun "Zorla Kadın Kaçırma" ile ilgili 429. maddesinde kaçırılan kadının evli olup olmaması, öngörülen cezanın miktarını değiştirir: kadın evli ise yedi seneden az olmamak kaydıyla ağır hapis, evli değil ise üç yıldan on yıla kadar hapis verilebilir. Kadının bir aileye (yani eş ve çocuklara) sahip olup olmamasının onun yasa karşısındaki konumunu etkilediği bu tür bariz örneklerin yanısıra, "yasanın ruhu" denen o uhrevi varlık da evli kadını bir birey değil, herşeyden önce eş ve anne olarak değerlendiriyor.

- İffetli bir kadının herhangi bir tacizden duyacağı azapla bir fahişenin hisleri birbirinin aynı mıdır ki onlara eşit muamele yapalım? Madem "cinsel özgürlük" istiyorsunuz, o zaman ha bir eksik, ha bir fazla; ne farkeder? Halbuki bir aile kadını için uğrayacağı tecavüz, hayatının sonu demektir..

- Onu bir de tecavüze uğrayan fahişeye sor bakalım! Sevişmekle tecavüze etmek arasında çok da fark görmeyen erkeklerin çoğunlukta olduğu bir toplumda yaşamak, zaten her an tehdit ve taciz altında yaşamak demek.

Erkeklerin “doğal” olarak cinsel isteklerini denetleyemedikleri, bir kadın görünce tahrik olabildikleri ve bu durumdan sorumlu tutulamayacakları, zaten kadınların da aslında tecavülden zevk aldıkları gibi efsaneler, kadınlara yönelik cinsel şiddeti meşrulaştırır.

Hele bir “aile kadını”, yani bir erkeğin özel alanı olmayan bir kadın sözkonusuysa, meseleyi büyütme hiç gerek yoktur...

“Mevcudiyetimizin yegâne temeli” gibi görünen aile kurumuna biraz daha yakından bakmanın zamanı geldi galiba.

İnsanoğlunun cinsel örgütlenmesi ile toplumsal örgütlenmesi birbirine öyle derinden bağlıdır ki, hangisinin önce geldiğini söyleyemeyiz, ancak ikisinde eş zamanlı bir gelişim olduğunu varsayabiliriz. Maymunun insana dönüşümünde, cinsel ve toplumsal örgütlenme arasındaki bağı kuran kritik kurum, anababalıktır - çocukların uzun süren bağımlılığı dolayısıyla. Yetişkin cinselliği, çocuk yetiştirmek gibi toplumsal bir gerekliliğe hizmet ederken, bir yandan da birey açısından haz kaynağıdır. Yetişkin cinselliği ailenin devamını sağlamak için kurallara bağlanınca, cinsel tatmin arzusu yön değiştirerek toplumsal olarak gerekli bir kurumun sürdürülmesi amacına hizmet eder...

Aile, insanların cinsel ve toplumsal örgütlenmesinin temelidir. Burada cinsellikle toplumsal gereklilikler örtüşür. Farklı toplumalarda, farklı aile yapıları görmek mümkündür; ailenin yapısı, aile içi işbölümü, hane halkı büyüklüğü, ailenin temel işlev-

leri, o toplumun kültürüne, değer sistemine, üretim biçimine, vb. göre şekillenir. İçinde yaşadığımız toplumda da aile, esas olarak tüketim ve yeniden üretim birimi olarak örgütlenmiştir.

Modern çekirdek aile idealinde, erkek ekmek peşinde koşar, kadın ise erkeğin ve çocukların bakımı ile uğraşır. İşbölümü, cinsler arasında bir tamamlayıcılık olduğu varsayılarak yapılmıştır. Kadın cinsinin “doğal” eğilimi, besleme ve bakım işlerini üstlenmek, erkek cinsininki de avlanmak ve savaşmaktır! Baba ailenin refahını sağlamak için “dışarı”nın tekinsiz ormanına dalar, anne ise “içerde” kalır, evi yuva yapar: savaşıcıyı besler, doyurur, kravatlarını ütüler, dertlerini dinler, onun her gün o ormana yeniden dalabilmesini sağlar, yavrularını sevgi ve özenle büyütür, onların da ileride savaşıcılar ve bakıcılar olmaları için gerekli eğitimi verir.

“İçeri” ve “dışarı”sı birbirinden böylesine kesin hatlarla ayrılmamışken, yani insanlar “çalışma” denen faaliyet için ayrı zamanlar, ayrı mekânlar ayırmaya başlamadan önce, cinsiyeti ya da yaşı ne olursa olsun, topluluk üyeleri hayatın devamını sağlamak için üstlerine düşeni yaparlardı; kimse kadınların narin yaratıklar olduğunu düşünmezdi (doğrusunu isterseniz topluluğun yaşamını sürdürmek için gerekli çaba da hiç bir zaman

asıl olarak ormanlara dalmak olmadı; sabır gerektiren, zahmetli bir takım faaliyetlerdi insanların karınlarını doyuran: toplayıcılık, hayvancılık, tarım gibi. Bu vahşi avcı efsanesi nedense erkeklerin çok hoşuna gidiyor!)

- Bugün de kırsal kesimde...

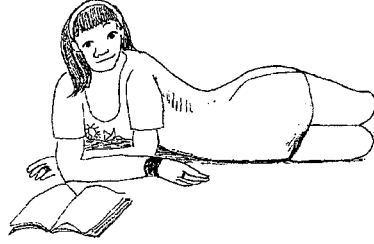

Vallahi bu kez haklısın. Her ne kadar modern çekirdek aile ideali inanılmaz ölçüde yaygınlaşmışsa da, “hayatın gerçekleri”nin öyle olmadığı-

nı yaşayarak bilen pek çok kadın var...

Üstelik bu kadınlar sadece "kırsal kesim"de değil; tek maaşla ev geçindirme lüksüne sahip olmayan kesimler için de kadınların dışarıda çalışması bir zorunluluk-

- Ama işte tam da bu "zorunluluk" lafı, modern çekirdek aile idealinin gücünü gösteriyor. Yani "zorunlu" olmasa, kadın çalışmayacak. Onun ücretli olarak çalışması, aile bütçesine bir "katkı" sadece. Oysa erkek, ücreti karısınınkinden çok da yüksek olmasa bile, "evi geçindiriyor". Kadının "gerçek" yeri ev, adamınki iş.

Bu inanç, kadınların erkeklerle aynı iş yaptıklarında bile eşit ücret alamamalarını haklı göstermek için kullanılıyor. "Nasıl olsa evi geçindirmesi gerekmiyor" denerek örneğin genç kızlar, çok düşük ücretle çalıştırılabiliyorlar...

- Bütün gününü aklı evde, çocuklarda kalarak bir masanın başında geçirmek kadın için çok mu iyi bir şey? Mecbur olmazsam ben de çalışmam, evde oturup çocuklarımı büyütürüm...

- Zaten çalışmak özgürleştirseydi...

- Aman evladım, ilerisini düşün, hiç olmazsa sigortan olur, dünya hali bu...

Modern çekirdek aile idealinin bir başka özelliği de, ailelerin insanların birbirlerinden yalıtımına hizmet etmesi.

“ Aile kendisi için yaratılan bir boşlukta vardır; ailenin tekil bireyleri arasındaki ilişkiler bireylerin ve ailenin ♦♦♦ dış dünya ile ilişkisinde değil de tamamiyle kişilikleri ve kim oldukları ile belirlenir. Kendimizi anlamamızda ve kendimizi korumak için oluşturduğumuz (dış) kabuğu biçimlendirmede bu varsayımlar temeldir; sanki bütün aile özerk ve serbest yüzen bir köpük içinde yaşamış ve sanki ailenin üyeleri bu köpüğün içinde birbirlerini, kişisel eğilimlerine göre sever ya da dövermiş, sanki her bir köpüğün diğer köpüklerle bağları sadece bir sözleşme sorunuymuş gibi. İki köpük geçici olarak birbirlerine değebilir, evlilik sayesinde genişleyip bölünebilir; sonunda da yaşlılık ve yoksulluk sürecine girip aşağıda bir yerlerdeki hurda yığınına atılıp yok olup gider. Ancak köpükler ne özerktir, ne de kendi içine kapalı. Her bir köpük bir diğerine güçlü bir bağla bağlıdır. Ve hepsi birden kol kola girip fedakârca, kendilerini yöneten sistemin üzerine titrerler...”

LEE COMER

Birbirinden yalıtılmış ailelerden oluşan bir toplum, otoriter rejimlerin her zaman hedefledikleri bir şey olmuştur; bunun nedenini tahmin etmek hiç zor değil. Herşeyden önce erkeklerin, kadınların ve çocukların denetimi için aileden daha etkin bir araç bulmak imkânsızdır. Erkeğe kendisine bağımlı olan karısı ve çocuklarının sorumluluklarını yükleyip kafasını kaldırmaktan çekinir hale getirmek, kadını eve kapatıp çocuklarını itaatkâr, rekabetçi ve bireyci insanlar olarak yetiştirmesini sağlamak, en kolay, ucuz ve etkin yöntem gibi görünüyor.

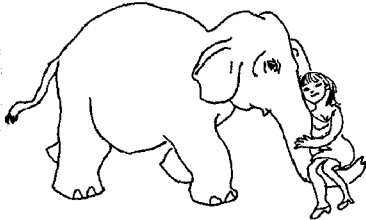
Sonra, aile insanların hayatlarında merkezi bir yer işgal ettiğinde, toplumun bütününe görmeleri zorlaşır, ufukları aileleriyle sınırlanmış olur. İçinde yaşadıkları toplum için ortak bir “iyi yaşam” hayal etmek yerine ailelerinin refahı için uğraşırlar. Yurttaşların siyasetten uzaklaşmaları, otoriter rejimler için her zaman istenir bir durumdur.

Kadınlar için ailenin içinde veya dışında olmak, çok temel bir ayrımdır. Bir eşe ve çocuklara sahip olmamak, kadını bir tür “özürlü” haline getirir: Acaba nesi vardır? Hiç bir erkek tarafından seçilmediğine göre, alaylı ve acıyan bakışlara, imalı sözlerle ve tatsız şakalara konu olmaktan kurtulamaz.

Boşanmış ya da dul olmak da kadınlar için “evde kalmış” olmaktan daha kolay değildir. Kocasını ölen bir kadının, hele bir de çalışmıyorsa, başı dertte demektir: Gelirinde ciddi bir azalma olur, oturduğu evde kalması genellikle çocuklarının insafına bağlıdır. Hayattaki asıl rolü “bakıcılık” olduğu için, bakacak kimsesi kalmayınca, kendini işe yaramaz biri olarak görmeye başlar.

Boşanmak da kadınlar için pek çok sorunu beraberinde getirir. Evliliğinde çok büyük sıkıntılar da olsa, kadının bu evliliği sürdürmesi teşvik edilir: Ne de olsa kocasıdır, “sahipsiz” kalmaktan iyidir! Nitekim, “sahipsiz” kadınların başlarına gelenleri herkes bilir!

Bu yüzden de “sahipsiz” kalmamak, bir kadın için ölüm kalım meselesi haline gelebilir.

- Kadınların özgürlükleri pahasına bile olsa korunmayı, bakılmayı istemelerine ne demeli peki?

Kendimiz için istediklerimizden, başarmayı umduklarımızdan, hedeflerimizden çok mu kolay vazgeçiyoruz acaba gerçekten?

Kadınlar “ben” demeye başladıklarında, karşılarında koskoca bir değerler sistemini bulurlar; işin kötüsü, bu sistem, büyük ölçüde onların da içselleştirdiği, benimsediği bir sistemdir. Bu değerler sistemine göre kadın için bencillik, telâfisi mümkün olmayan bir kusurdur; ailesinin, çocuklarının bakımını ikinci plana atıp kendisi için bir şeyler yapması da bencillik olarak görülür.

Ailede ortaya çıkan her türlü aksamanın sorumlusu, kadındır. Ondan başka herkesin mazereti olabilir: çocuklar küçüktür, daha büyükler ergenlik bunalımı geçirir, kocanın işi zaten zordur, evde gülüryüz, hizmet beklemek hakkıdır... Kadın ise, “evin meleği” olmak zorundadır; genellikle bunu başaramaz, böylece kendini sürekli başarısız hissetmesi için bir nedeni daha olur!

Kadınların kitlesel olarak işgücü piyasasına girmelerinden sonra onlara yöneltilen ve çok da etkili olan suçlama, kariyer uğruna çocuklarını başıboş bıraktıklarıydı. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinde 1980’lerden itibaren güç kazanan aile yanlısı tutucu hareketler, çalışan kadınları ve onları destekleyen refah devletini hedeflemişlerdi. Onlara göre her türlü toplumsal kötülüğün kaynağı, aile kurumunun zayıflamış olmasıydı. “Doğal” aile, erkeğin evin ekmeğini kazandığı ve kadının da evde oturup çocuklara baktığı çekirdek aileydi. Kadınların kendi ihtiyaçlarını diğerlerinin (özellikle de çocuklarının ve kocalarının) ihtiyaçlarının önüne koyması, devletin de sosyal harcamalarla kadınların bu bencilliğini desteklemesi (mesela ücretsiz kreşler açması), çocuk suçluluğunun artması, cehalete, işsizliğe, AIDS’e ve devlet yardımıyla yaşayan insanların habire artıp durmasına neden olmuştu.

- "Bir erkeğin karısı ve çocuklarına bakma sorumluluğunu elinden alırsanız, onun her şeyini almış olursunuz. Bir kadın erkeğin yaptığı herşeyi yapabilir. Ve çocuk doğurabilir. Bu erkeği dehşeti düşürür. Erkeklerin kırılgan bir benlikleri vardır".

Aile içinde erkeğin otoritesinin gerilemesinin her türlü toplumsal sorunun temeli olduğu düşüncesi, yalnız Amerika Birleşik Devletleri'ndeki aile yanlısı tutucu hareketlere has değil; Türk Medeni Kanunundaki "ailenin reisi erkektir" hükmünün değiştirilmesi neden bu kadar zor olacaktı yoksa?

- Yalnız onlarda kürtaj aleyhtarı kampanyalar da son derece güçlü. Ailenin ve doğacak çocukların korunması adına kadınların kendi bedenleri üzerindeki bu çok temel denetim hakkını kısıtlamaya yönelik ciddi bir tehdit var. Türkiye'de ise belki de nüfus planlaması uzun süredir izlenen bir devlet politikası olduğundan, bu konuda -şimdilik- sorun yok gibi görünüyor.

Amerikalı kadınlar, erkeklerin otoritesini sarsarak ve kendi bedenleri üzerinde denetim hakkını kullanarak bakın nelere yol açmışlar:

“Kürtaj, pek çok konudan yalnızca biri. Resmin bütününe bakınca, bir dizi yozlaşma görüyoruz: uyuşturucu alışkanlığı, gençliğin yabancılaşması, otoriteye saygısızlık, dinin gerilemesi, aile yapısında bozulma, geleneksel eğitimin yozlaşması, üniversitede başkaldırı, ırk çatışmaları, hukukun üstünlüğünün ve yargı sisteminin çökmesi, eşcinsellikte artış, enflasyon, dış ödemeler dengesindeki bozulma, ateşli silahlardaki artış, savaşlardaki başarısızlık, ulusal gurur ve prestijimizin sarsılması, Birleşik Devletler askeri ve ekonomik üstünlüğünün azalması, akaryakıtta maksatlı olarak yaratılan darlık... bütünsel komployu anlamadan ve onunla savaşmadan kürtajla mücadele kesin bir başarısızlığa mahkumdur.”

Yuvanın sıcaklığına dönüp huzuru orada bulma özlemleri, genellikle toplumsal sorunların arttığı dönemlerde taraftar toplar. İşsizlik, yoksulluk, savaşlar, terör, şiddet... gibi başa çıkılması çok güç sorunlar ortaya çıktığında, hele de çözümlerin yakın gelecekte bulunabileceği yolunda görünürde bir umut beslenmiyorsa, insanlar aileye “çekilmeyi” isterler. Ve tabii annenin orada olması gerekir!

“Evin meleği” olmak, bir kadın için özgürlüğünden vazgeçecek kadar çekici bir ideal olabilir. Hele çocuklar küçükkken ve evlilikte işler yolundayken.

Ama annelik bir kadının bütün yaşamını kaplayabilir mi? Bütün özlemlerini, umutlarını, beklentilerini... “kendisini”, annelikte gerçekleştirebilir mi? Gerçekleştirmeye çalışırsa ne olur?

- Hah, şimdi de "annelik doğal bir içgüdü müdür" diye soracak!..

- Sonra da farklı annelik tanımlarından sözedecek. Yeni Zelandalılarda nasılmış, Fransız soylularında ya da Mezopotamya'da annelik ne anlama gelirmiş...

Eh, madem bunları biliyorsunuz, biraz bu gündən, kendimizden sözedelim.

Her kadın anne değil, ama her kadın kız evlat. Peki, biz annelerimizden neler öğrendik?

- Her şeyden önce, karşılıksız ve sınırsız sevmenin ne demek olduğunu öğrendik.

- Ben annemden kimseye bağımlı olmamam, kendi başımın çaresine bakabilemem gerektiğini öğrendim.

- Bütünlüklü bir kadın olmayı öğrendim. Yani iyi bir anne, iyi bir eş, iyi bir ev hanımı olmayı... Öğrendiğini beceriyor musun dersenez, o ayrı mesele!

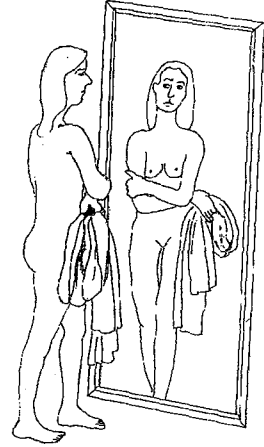

Kadınların hayattaki en büyük amacının ve zevkinin çocuklar doğurup onlara bakmak olduğu fikri -her yaştan!- çocuklar için cazip bir fikir olabilir ama gerçeği pek yansıtmaz. Annelik kadın için de öğrenilmesi gereken bir şeydir. Doğumdan sonra kadın içinden bir yerden ne yapması gerektiğini söyleyen sesler filan duymaz!

İşin kötüsü, bunca yaygın bir “annelik içgüdü” miti varken bu sesi duymamak kadın için son derece hayal kırıcı ve kaygı verici olabilir. Acaba kendisinde bir tuhafılık mı vardır? Hemşirenin gösterdiği kırmızı suratlı bebeğe karşı hiç de öyle anlattığı gibi büyük bir aşk duymamıştır, hatta onu yadırgamıştır... Belki de annelik içgüdüsünden yoksun bir hilkat garibesidir! Hiç bir zaman iyi bir anne olamayacaktır!

- Lohusalarda sıkça görülen depresyonun bir sebebi de bu hayal kırıklığı ve kaygı olamaz mı?

Kadınların anneliğe ilişkin kaygıları, doğumdan önce başlar ve hayatları boyunca da sürer. Annelik mitinden etkilenmemiş bir kadın tanıyor musunuz?

- İşin kötüsü, bu mit sadece anneleri değil, çocukları da etkiler. Onlar da annelerini buna göre değerlendirir ve yargırlar!

“Annelik içgüdü” denen şey, anneliği bir insanın kapasitesinin çok ötesinde bir şey olarak tanımlar.

Kadının kendi gerçekliği ile bu ideal arasında son derece tehlikeli bir boşluk vardır: Kaygı ve suçluluk duygusu yaratan bir boşluk.

Anne çocuğu için sevginin yanısıra öfke, içerleme gibi şeyler de hisseder ama “iyi anne” imgesi öylesine güçlüdür ki, bu duygularını da ancak “sevgi” adı altında ifade edebilir: “Seni sevdiğim için dövdüm, kendi iyiliğin için”.

Üstelik yalnızca sevgiyi dile getirip öfkeyi, hasedi, içermeyi inkâr etmek, çocuğun bu duygularla başa çıkmayı öğrenememesi anlamına da gelir. Sürekli bastırılan olumsuz duyguların bir insana vereceği zarar, herhangi bir dışsal etkiden çok daha yıkıcı olabilir.

Anne ile çocuk arasında karşılıksız ve sınırsız bir sevginin varlığı, en köklü inançlarımızdan biri.

Peki, bir kız çocuk açısından düşünelim:

Bir yanda böyle mesafesiz, benliklerin içiçe geçtiği bir ilişki var, bir yanda zaten annesi onun esas kadınlık modeli; nasıl bir kadın olacağını ondan öğreniyor.

Bu kızın bağımsız bir birey olmasını bekleyebilir miyiz?

Annesinden kopmadan nasıl “yetişkin” olacak?

Peki annesiyle arasındaki ilişki böyleyken suçluluk duymadan ondan nasıl kopacak?

Taraflardan birinin böyle bir ilişkiyi bitirmesi diğeri tarafından “ihanet” olarak algılanmaz mı?

18 YAŞINDA KIZIMA ŞİİR

Sen küçükken
"Ateşe elini sürme,"
diyebiliyordum.
"Yanarsın."
"Asfaltta koşma,"
diyebiliyordum,
"kaldırımın kenarında durma,"
böylece sağlıyordum güvenliğini.
Ama şimdi "Yapma," dersem
"Karışma bana!" diyorsun.
"Artık," diyorsun, "açmıyorum
mektuplarını. Kırık bir plak gibi,
ayağını denk al dediğin için,
başka oğlanlarla da dolaş.
Neyi duymak istemiyorsam
onu söylüyorsun."

Bağışla beni, kızım
sana dört başı mamur
mutluluk sağlamak istememi
bir kavanoz içinde,
korumaya can atmamı
sen 110 yaşına basıncaya kadar.

Sen küçükken
sanırım biliyordum
hangi tehlikeleri göze alabileceğimi,
yaraları, bereleri,
hangi kanatlara bel bağlanabileceğini.

18 yaşında koca kızsın artık;
kendine güvenin var ama,
gözlerin, ellerin oynasırken incecikten,
ben hâlâ esirgenmesi gereken
bir çocuk görüyorum. Gözlerimi yummalıyım.
Bırakmalıyım seni yürüyüp gidesin diye
ta uçurumun kenarına,
karşıdaki tehlikeyi bile bile,
ama hiç ses çıkarmaksızın.
Her gün daha bir kadın oluyorsun;
ben her gün biraz daha
öğreniyorum seni kendi haline bırakmayı.
Yakında, dilimi kesip atmak gerekse de,
öğreneceğim
susmasını.

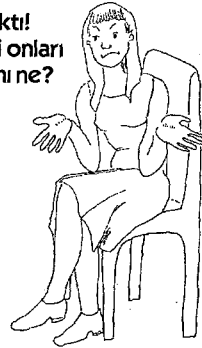
MARIA MAZIOTTI GILAN

Çeviren: Talât Sait Halman

- İyi valla, fatura yine kadınlara çıktı!
"Kadınlar bağımlı, çünkü anneleri onları
öyle yetiştiriyor" demenin anlamı ne?

- Önümüzdeki engelleri ve
sorunları dışsallaştırıp
kendimizi yalnızca masum
kurbanlar olarak görmenin
bize faydası ne?

Başka konulardaki sorunları tespit etmek daha kolay, ama annelik, en kırılgan olduğumuz konulardan biri, belki de birincisi. İşin kötüsü, bize ne kadar acı verirse versin, sorgulamak zorunda olduğumuz bir konum: yalnızca kendimiz, kendi özgürlüğümüz için değil; çocuklarımızın için de..

Kız çocukların annelerinden bağımsızlaşmayla ilgili böyle güçlükleri var da oğlanların yok mu?

- Olmaz olur mu... Etrafınızdaki kocaman görünen ana kuzularına bir bakın!

- "Hakem golü vermedi", "saha çamurluydu", "hava kötüydü" mazeretleri de hep bu "hakki yenmiş yavru" ruh halinin uzantısı değil mi zaten!

Oğlan çocuğu, annenin bu dünyada güç sahibi olabilmek için en büyük umududur. Ona büyük bir duygusal yatırım yapar: kendisi "yalnızca" bir kadındır, ama oğlu onun yapamadıklarını yapacaktır.. Bu yüzden, anne-oğul ilişkisi de anne-kız ilişkisi gibi, son derece ağır bir duygusal gündemle yüklüdür. Küçük oğlan, erkekliği ile

övünmeyi öğrenerek büyür: o erkektir, başaracaktır... Aksilikler olur tabii, mahalledeki haylaz oğlan küçük yavruyu döver; derhal haylazın annesiyle kavga edilir; okulda öğretmen takar, mümkünse müdahale edilir, aracı konur, ricacı olunur, delikanlımız sınıfı geçer... Çocuğun hakkı yenmesin diye hep uyanık olmak gerekir. Karşılaşılan aksilikler tabii ki küçük prensin kabahati değildir hiç bir zaman! Tabii bu küçük prensler büyüyünce de kadınların başına bela olurlar. Şefkat isterler, anlayış, sabır, güven, tahammül... isterler. Karşılığında pek bir şey veremezler, zaten hayat zordur ve saha çamurludur!

Anneliği hayatla ilgili beklentilerin, umutların, hırsların gerçekleştirilmesinin bir yolu olarak görmek, kadınların göz göre göre düştükleri bir tuzak... Çocuklar hiçbir zaman bizim istediğimiz gibi değildir, bizim istediğimiz şeyleri yapmazlar... Üstelik bu gerçekleşmemiş hayaller, hiç bir zaman peşimizi bırakmaz, acılığa ya da öfkeye, belki de kendine acımaya dönüşür, hayatı bize zehir eder...

◆◆◆ **A**nnem mücadeleden vazgeçmişti demek istemiyorum. O, daha kabul gören, kadınca bir yol seçti: görünürde boyun eğme, içten içe dış bileme- şu eski, bildik hikâye. Dünya, sevgiye, onaya, yakınlığa olan ihtiyacımızla oynayarak biz kadınların ipini elinde tutuyor. Uslu durur, haşarı yaratıcı güdülerimizi devreden çıkarırsak, "sevgi" ile ödüllendiriliyoruz. Uslu durmazsak, "sevgi" bizden esirgeniyor. Yaratıcı kadın, sevginin elinde olduğu sürece korkunç bedeller ödüyor. Yaratıcılık karanlıktır, isyancıdır, "kötü" düşüncelerle doludur. Onu "kadını" olmak adına bastırmak, ucu delliliğe varan bir öfkeye teslim olmaktır. Annemle ilgili olarak anımsadığım başlıca şey, onun her zaman delicesine öfkeli oluşudur."

ERICA JONG

Kadınlar için öfke çok tanıdık bir duygu. Ama onu başka biçimlere sokup tanınmaz hale getirmeyi tercih ediyoruz genellikle- ve bunu sevgi adına yapıyoruz.

Öfkesini dile getiren, başkalarıyla paylaşan, büyüten ve sonunda sevgiye dönüştürebilen kadınlar da var...

“Feminist” dendiğinde aklınıza nasıl biri geliyor?

Erkek düşmanı

Sosyetik

Seks düşkünü

Lezbiyen

Pasaklı

Çirkin

Herhalde hiç bir politik hareketin mensupları, kişiliklerine dönük böyle büyük bir hakaret dalgasıyla karşılaşmamışlardır.

- 1950'lerdeki anti-komünist hava da tam böyle bir şeydi. Ne namussuzluğumuz kalmıştı ne uşaklığımız... Bunları göze almadan yerleşik değerlerle yüzleşmeye soyunmayın hiç.

Bu kadar şiddetli ve gözü dönmüş bir saldırı-ganlık, ancak büyük bir korkudan kaynaklanabilir. Feministler gelip hepimizi kesecekler gibi bir korku değil tabii, ama kadınlık ve erkeklığe dair en temel kabullerin sorgulanması, pek çok kişi tarafından kişisel ve çok büyük bir tehdit olarak algılanabiliyor.

- Cinsel farklılıklar, elde bulunabilecek tüm yollarla katı bir biçimde korunmalıdır çünkü erkekler, kadınların belirsizliğe yer bırakmayacak biçimde kadın olmaları durumunda erkek olabilirler ancak.

Dokunulmaz, mahrem ve “doğal” olana ilişkin bir şeyler söylemek, hele dönüştürücü bir şeyler söylemek, bu nedenle çok zor. Yalnızca dışarıdan gelecek tepkinin büyüklüğü değil, insanın yerleşik değerleri içselleştirmesi yüzünden de. Bize “sağduyu” gibi görünen genel geçer yargılardan, “akıl” gibi görünen korkularımızdan kurtulmayı, kendimize, hayatımıza ve dünyaya başka bir gözle bakmayı denemedi cinsiyet rollerini dönüştürmemiz mümkün değil.

Bunu deneyen kadınlar oldu. Kendi başlarına ve birlikte. Dünyanın her yerinde ve her çağda. Bu kadınları genellikle tanıma-

yoruz, öykülerini bilmiyoruz. Kendisi adına konuşabilen, öz-
gürleşmeyi deneyen, başkaldıran kadınların susturulması, sus-
turulamayanların da sonraki kuşaklar tarafından unutulması-
nın sağlanması, tesadüf değil belli ki. Geçmişî olmayanların ge-
leceğı de olmaz...

Kadınlara yönelik baskı ve ayrımcılık çok eskilere kadar gidi-
yor. Hemcinslerimize yönelik toplu katliamları da tarihten bili-
yoruz (ortaçağ Avrupasında acısız ve sezaryanla doğum gibi
teknikler geliştiren ebelerin binlercesi, cadı oldukları gerekçe-
siyle yakıldılar). Ancak bu ezilmeye politik bir karşı çıkış için
“eşitlik” fikrine ihtiyaç vardı. Egemenliğin kaynağı göklerde ol-
duğu sürece, kadınların yazgısına müdahale edilmesi sözkonu-
su olamazdı. Özgürlük, insanın kendisi, içinde yaşadığı toplum
ve dünya ile ilgili eleştirel bir bilgiye sahip olmasıyla mümkün-
dür çünkü.

17. yüzyıl, bu türden bilginin ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı bir
dönemdi. Galile’nin yargılanmasına sebep olan kitabı 1632’de
yayınlandı. Newton fizik yasalarını 1687 yılında açıkladı. Des-
cartes’in dünyanın işleyişi ile zihnin işleyişinin aynı rasyonel ve
bilinebilir kurallara göre gerçekleştiğı, dolayısı ile de insan zih-
ni tarafından anlaşılabilir olduğu yolundaki görüşü, yine bu yıl-
larda oluştu. İnsanın doğuştan getirdikleri vazgeçilmez hakları
olduğı fikri de bu dönemin bir ürünüdür. Bu fikir, kadınların
eşitlik taleplerinin de temelini oluşturdu.

“ Eğer Mutlak Hükümlanlık devlet içinde gerekli değil-
se, nasıl oluyor da aile içinde gerekli sayılıyor? ... Eğer
◆◆◆ bütün insanlar doğuştan özgürse, nasıl oluyor da
bütün kadınlar köle olarak doğuyor? Çünkü kadınlar erkekle-
rin tutarsız, belirsiz, bilinmeyen, keyfi iradelerine tabi oldukla-
rına göre bu kölelik durum değil de nedir?”

"Fani Adem'in Havva'dan önce yaratılmış olması Havva'nın ona doğal olarak bağımlı olması gerektiğini kanıtlayan bir şey değildir; tıpkı canlı varlıkların, balıkların, kuşların ve hayvanların her ikisinden de önce yaratılmış olmasının insanların bu hayvanlara bağımlı olması gerektiğini kanıtlayamayacağı gibi..."

MARY ASTELL, 1700

Rasyonel düşünce biçimi eşitlik fikrine kaynaklık etmekle birlikte, gerçekliğin çok temel alanlarını ihmal eder: öznel alanı, duygular alanını ve estetik, ahlaki değerlerle ilişkili alanı. Böyle bir düşünce biçimi, akla göre işlemeyen, matematik ilkelerine uymayan herşeyi ikincil, önemsiz, gerçeklikle ilişkisi olmayan şeyler olarak tanımlar. Liberal erkek düşünürlere göre, kadınlar da bu alana dahildir.

Toplumsal ve ekonomik hayattaki büyük değişimler, düşünce kalıplarının altüst oluşu, yeni toplumsal güçlerin ortaya çıkışı, büyük bir devrime yolaçtı: 1789 Fransız Devrimi. Fransız Devrimi bütün Avrupa'da ve Amerika'da geniş etkiler, yeni idealler yarattı.

Devrimin düstur aldığı üç ideal; eşitlik, özgürlük ve kardeşlik, yalnızca onları yaratan Fransız burjuvazisine değil, Avrupa'nın her ülkesinde ve Amerika'daki burjuvazi ve işçi sınıfına da mal oldu.

Mary Wallstonecraft'ın ilk feminist klasik sayılan "Kadın Haklarının Doğrulanması" isimli kitabı, 3 Ocak 1792'de yayınlandı. Bundan bir kaç ay önce Fransa'da 1791 ayaklanmasının ilk safalarında, Olympe de Gauges, "Kadın Hakları" başlıklı bildiri dağıtıyordu.

MARY WOLLSTONECRAFT (1759-1797)

Mary Wollstonecraft'ın kadın haklarının yeni bir yorumuna duyulan ihtiyaç, yaz-

dığı her şey kadar kişisel yaşantısı ile de doğruladığı söylenmektedir. Wollstonecraft, çocukluğunda annesinin çok içen ve ailenin elindeki parayı israf eden baskıcı bir koca tarafından ezildiğini gördü; ardından, aynı derecede zalim bir kocadan kurtulması için kızkardeşine yardımcı oldu; bir aşk

macerası yaşadığı erkeğin, çocuğunun doğmasından sonra kendisini terk etmesi üzerine intihara teşebbüs etti; bir süre sonra anarşist filozof William Godwin'in metresi oldu; hamile kaldığında geleneklere boyun eğip Godwin'le evlendi, fakat ayrı bir evde oturmaya devam etti. Bir kızı oldu (Frankenstein'in yazarı Mary Shelley). Mary Wollstonecraft bu çocuğun doğumundan hemen sonra, otuzsekiz yaşındayken öldü.

Parlak ve yetenekli bir kişi olan Wollstonecraft, o dönemde genç bir kadına açık olan işlerden biriyle geçimini sağlamak zorundaydı; dikiş dikerek, öğretmenlik ve dadılık yaparak, son olarak da bir yazar olarak yolunu çizdi. Kitap çalışmaları roman ve belgesel eserleri içerir: Fransızca, Almanca ve Felemenkçe dillerinden çeviriler, bir antoloji, derlenmiş mektuplar ve bir çocuk kitabı.

Temel eseri olan "Kadın Haklarının Doğrulanması", 1792'de Londra ve ABD'de yayınlandı. Bu kitap 18. yüzyılın ikinci yar-

sında yayınlanan en önemli birkaç feminist kitaptan biriydi.
(...)

Wollstonecraft, eğitim ve gelenekler sonucu kadınların mahkum edildiği cehalet ve kölelik durumunu açıklamaya çalıştı. Kitabındaki tutkulu anlatım çok yaygın olarak okunmasını sağlamış ve benimsenmesinde önemli rol oynamıştı. (...)

Fransa'da 1793'de kadınların örgütlenme özgürlükleri kaldırıldı, kadın kulüplerinin faaliyetleri yasaklandı. Aynı yıl, Olympe de Gauges, yazdığı bir yazıdan dolayı giyotine gönderildi.

- "Eşitlik, özgürlük ve kardeşlik" dedikleri şey, erkeklerin kendi aralarındaki bir mesele imiş, "doğuştan getirilen haklar", yalnız erkeklerle mahsusmuş demek ki... "Tüm insanlar..." diye başlayan bir söz duyduğumda "kadınlar da dahil mi" diye soracağım bundan sonra!

Avrupa'yı sarsan 1830 ve 1848 devrimlerine kadar, "kadın hakları" sözü duyulmaz oldu böylece. Gerçi 19. yüzyıl başında özellikle İngiltere'deki işçi hareketi içinde kadınlar etkiliydiler, çok sayıda kadın dostluk derneği vardı. Kadın işçiler arasında kadın haklarına ilişkin bir bilinç de gözlenebiliyordu ancak bir "kadın hareketi"nden söz etmek mümkün değildi.

"Kadın yurttaşım, sizlere basit bir işçi kadın olarak, Glasgow'lu bir dokumacı olarak sesleniyorum. İfademin dilbilgisi kurallarına uygun olmasını bekleme-
yin, çünkü ben de birçok kadın arkadaşım gibi, her insanın hakkı olan eğitimden mahrum kaldım... Ülkesinin yasalannın yapılmasında her kadının bir oy hakkı olması gerekir; hele hü-

kümetin başında bir kadının bulunduğu şu dönemde, bu daha da geçerlidir..”

1838 yılında **Kuzey Yıldızı** isimli gazetede yayınlanan bir okuyucu mektubu)

Kadınların siyasal etkinlikte bulunmaları, tabii ki bazılarını rahatsız ediyordu (her zamanki gibi!):

- “Kadınların kocaları, kardeşleri ve babaları üzerindeki etkilerini huzursuzluk çıkarmak, bir fesat havası yaratmak üzere kullanmaları ve birlikte yaşadıkları kişilerin zararlı tutkularını yaytıstırarak yerde onları körüklemeleri, zaten yeterince kötü bir şeydir. Ama maalesef bu felaket dolu günlerde, İngiliz toprakları üzerinde bu yabancı kadınlar, şimdi de politikacı olmaya kalkıyorlar. Fitne saçanları dinlemek için, çıkırıklarını ve örekelerini bir yana bırakıyorlar, siyasi toplantılar uğruna mutfaklarını ve evdeki vazifelerini terk ediyorlar, işlerini güçlerini ihmal edip bölücü gazeteleri okuyorlar! Ve kadınca zerafetten, alçakgönüllülüğünden ve utangaçlıktan öylesine nasipleri yok ki, bizzat kendileri siyasi ajitatörler, kadın diktatörler, kadın eşkiyalar, kadın Çartistler haline geliyorlar!” (Genel oy hakkını, eşit seçim bölgelerini, oy vermek için belli miktarda mülk sahibi olmak şartının kaldırılmasını, gizli oyu, yıllık parlamentoları savunan Çartist hareketi aleyhine Cheltenham Kilisesi sürekli vaizinin yaptığı konuşma. Kaynak: Kadın ve Eşitlik)

Kadınlarla erkekler arasındaki ücret eşitsizliği, kadınların sendikal hareket içinde yer almalarını engelleyen bir etken oldu ve işçi hareketinin kurumsallaşması ile birlikte, onlar da geri çekildiler.

Çünkü kurumsallaşmış bir siyaset, düzenli iş, düzenli gelir, boş zaman istiyordu- kadınlarda olmayan şeyler.

FLORA TRISTAN (1803-1844)

Flora Tristan, 1803 yılında Paris'te doğdu. Perulu İspanyol bir ailenin oğlu olan babası General Mariano de Tristan, Bilbao'ya göçetmiş Fransızlardan Anne Pierre Laisnay ile dinsel bir törenle evlenir. Evlilikleri yasal sayılmadığı için Flora'nın doğumu, evlilik dışı kabul edilir.

17 yaşında bir gravür atelyesinde desen işçisi olarak çalışmaya başlayan Flora, 1821'de ailesi tarafından patronu Andre Chazal ile evlenmeye zorlanır. Kendini bir aşk evliliği yaptığına inandırmaya çalışırsa da, ilk günden itibaren düş kırıklığına uğrar. İki oğlundan birisi küçük yaşta ölür. Kocasıyla ilişkisi çekilmez bir hal alınca, üçüncü çocuğuna hamileyken evden kaçar ve İngiltere'ye giderek hizmetçilik yapmaya başlar. 1825'te ressam Gauguin'in annesi olacak kızı, Aline Marie'yi doğurur. Ülkesine giderek kocasıyla arasında mal ayrımı yapar ve yeniden İngiltere'ye döner. Andre Chazal, Flora'nın yaşamına sürekli müdahale eder ve boşanmayı kabul etmesine karşılık oğlu Ernest'in velayetini alır.

Flora bunun üzerine Peru'ya giderek babasının ölümünden sonra hak ettiği mirası isterse de, yalnızca düzenli bir gelir için söz alabilir. Flora bu sırada ailesiyle arasındaki etkileşimi de inceleme olanağı bulur. Fransa'ya dönüşünde, "Yabancı Kadınlara İyi Davranılmasının Gerekliği" başlıklı bir broşür yayınlar. Bu, kadınlar arası ilk dayanışma eylemidir. Karşılıklı yardımlaşmaya dayalı bir toplum yaratmak ister. Ancak, her şeyden dışlanan kişinin eylem yapamayacağı gibi, özgürleşemeyeceğinin de bilincine varır. "Tarih göstermiştir ki, he çağda reformlar ancak toplumun acı çeken ve değişiklik gereksinimi duyan kesimlerinin birleşmesiyle ortaya çıkar" demektedir.

Projesinde yabancı kadınlara seslenirken, Peru ve İngiltere gezilerinde çektiği zorlukları anımsar ve evrensel kardeşlik ereğini açıklayarak Fransız, Alman, İngiliz isimlerimizle ayırdedilmeksizin hepimizin kardeş olduğu günden söz eder.

Kısa bir süre sonra kocası kızı Aline'i kaçıır. Kızını geri almak ister ama mahkeme çocuğu ikisine de vermeyerek bir bakımevine yerleştirir. 1836'da yeniden babası tarafından kaçırılırsa da kız annesinin yanına döner. Chazal kızını üç kez polis kanalıyla aldırır, fakat aline her seferinde yeniden kaçır ve babasını zina ile suçlar.

Flora, Peru yolculuğunun öyküsünü 1837 yılında yayınlanan Bir Paryanın Seyahatleri adlı eserinde anlatır. Konusu, özgür bir kadının bireysel kurtuluşuna karşı çıkan bir toplumla karşılaşmasıdır. Çağın birçok sosyalist feministinin gözden kaçırdığı trajik varoluşu tanıyan Flora, erkeklere özgü bir toplumda kadının bir parya olduğuna dikkat çeker. Onun paryalığı dünyaya gelişinin yasa dışı kabul edilmesiyle başlamıştır. Kanunlar ve polis tarafından sürekli korunan kocasından yasal yolla boşanamadığında ise toplum nezdinde ikinci kez parya olmuştur. Flora'nın saygınlığa kavuşturmak istediği, aşağılanan ve ezilen "parya kadın" dır. Aynı eserinde yanılma hakkını öne sürerek boşanma yasasının yeniden düzenlenmesini ve kadının aile reisi kabul edilmesini de savunur.

Bu dönemde Flora'nın arkadaşı ressam Jules Laure onu Paris'in resim ve edebiyat dünyasına sokar. 1838 yılında Flora tek romanı olan Mephis'i yayınlar. Ertesi yıl İngiltere'ye dördüncü yolculuğunu yapar. İmalathaneleri gezer, işçi sınıfının tam bir yoksulluk tablosu içinde yaşadığını ve günün 15 saatinin makinelerle bağlı geçiren kadın işçileri görür. 1840'da Londra Gezileri adlı eserini yayınlar. Bu yapıtında fahişeleri büyük bir coşkuyla savunur, çünkü yaşamlarının korkunçluğunu yakından izlemiştir. Yapıtının bir bölümünü de Paris'te tanıdığı Owen'a ayırır.

(...)

Flora Tristan için işçinin ve kadının kurtuluşu içiçe iki temel sorundur. Ancak, toplumsal bir devrimin, özgül kadın sorunlarının tümünü çözemeyeceğini anlar. Kadın erkek eşitliği, töreler ve düşünce tarzı değişmeden gerçekleşemez Flora'ya göre. "Baskı altında olan erkek, bir başkasını baskı altına alacaktır. Bu da kansıdır. Kadın bir prolelerin proleteridir" diyerek erkeklerin başka rol dağılımını kabul etmek zorunda olduklarını vurgular. (...)"

Kadınlar, 1848 devrimine aktif olarak katıldılar, yurttaşlık haklarını elde etmek için uğraştılar.

"*Sufrajeterler*", yani ondokuzuncu yüzyılda kadınlara oy hakkı verilmesi için mücadele eden kadınlar, bir siyasal hareket olarak feminizmin öncülleri sayılırlar.

Bugün bizim için "doğal" olan pek çok düşünce, örneğin iki cins arasındaki farkın doğal değil kültürel olduğu, kadının aile içinde siyasal ve ekonomik hak ve görevlerden dışlanmasının kabul edilemezliği, kadınların kurtuluşunun ancak kadınlar tarafından gerçekleştirilebileceği inancı, sayısız kadının -işçi, soylu, burjuva, eğitilmiş, cahil, evli, bekâr...- emekleri, cesaretleri ve azimleri sayesinde bilinçlerimizde yeretti.

19. yüzyılda başlayıp aşağı yukarı İkinci Dünya Savaşının bitimine kadarki döneme uzanan birinci dalga kadın hareketi içinde farklı görüşler, farklı çizgiler vardı. Ancak bu harekete rengini verenler, orta sınıftan liberal kadınlar oldular.

Aydınlanma döneminin liberal feministleri, çok temel bazı noktalarda anlaşılırlar:

- Aklın üstünlüğüne ve dünyanın akıl yoluyla kavranabilirliğine duyulan inanç
- Erkek ve kadın aklının aynı olduğuna duyulan inanç
- Toplumun dönüştürülmesinde en etkin araç olarak eğitime inanç
- Diğerlerinden bağımsız, rasyonel birey anlayışı
- Doğal haklar anlayışı

“**Z**ekânın cinsiyeti yoktur... zihin gücünün cinsiyeti yoktur... erkeklerin görevleri ve kadınların görevleri, erkek alanı ve kadın alanı ile ilgili görüşlerimiz açıkça keyfi görüşlerdir.”

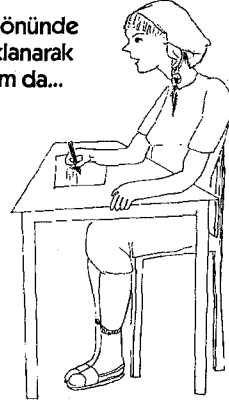
SARAH GRIMKE

“**E**rkek köleler gibi beyaz kadınlar da kendi isimlerine sahip değildir, efendilerinin ismini alırlar; köleler gibi kadınlar da mülk sahibi olamazlar, çocuklarının velayetini alamazlar, yasal bir varlıkları yoktur; efendileri tarafından cezalandırılabilirler. Özgür siyah erkek, beyaz kadından daha geniş haklara sahiptir”

ELIZABETH CADY STANTON

Çeşitli ülkelerde kurulan çok sayıda kadın örgütü, oy ve eğitim hakkı, kamu görevlerinde çalışma hakkı, eşit işe eşit ücret gibi amaçlar için, kimi kez şiddete varan yöntemlerle mücadele etti.

- İngiliz kadınlarının parlamento önünde yaptıkları açlık grevleri ve tutuklanarak zorla beslenmelerini hatırlıyorum da...

Birinci Dünya Savaşından sonra, 21 ülkede kadınlara oy hakkı tanındı. Böylece kadın hareketinin en temel taleplerinden biri, gerçekleşmiş oldu. 1918’de ise Uluslararası Kadın Konseyi, Versailles Anlaşması ve Milletler Cemiyeti Sözleşmesine “eşit işe eşit ücret” ilkesini koydurmayı başardı.

Batı ülkelerindeki hemcinslerimiz yüzyıl boyunca kadınların ikincil konumuna başkaldırırken bu topraklarda nelere oluyordu?

Kadın hakları mücadelesinin bir tür “yeni moda” sayılması, kendi geçmişimize ilişkin yeterli bilgimizin olmaması ile ilgili bir yargı. Türkiye’de bu “moda” çıktıktan sonra bazı kadınlar “tarihe kadın gözüyle bakmayı” denediler neyse ki ve gördüler ki ondokuzuncu yüzyıl sonunda pek çok müslüman Türk kadını bize bugün hiç de yabancı gelmeyen bir biçimde, “kadın hakları”ndan sözediyor.

- Bizde kadınlar kendi hakları için savaştılar ki... Armut piş, ağzıma düş misali, bu haklar onlara verildi, onun için de haklarına sahip çıkmayı bilmiyorlar..

Bu da en az “feministler erkek düşmanıdır” kadar sık rastladığımız bir klişe. İnsan sormak istiyor, acaba bu ülkede erkekler kadınların katılmadığı hangi mücadele so-

nunda yurttaşlık haklarını elde ettiler...

Avrupa ve Amerika Birleşik Devletlerinde ilk feminist dalga, sokakta da varlık bulan bir hareketti. Kadınlara oy hakkı tanınması için mücadele eden kadınlar, kendilerini parlamento kapısına zincirleyip açlık grevi yapmak da dahil, pek çok sert eylemler gerçekleştirdiler. Toplumsal atmosferin niteliği, kadın hareketini de biçimledi; özellikle ondokuzuncu yüzyılın ortalarında bütün Avrupa'yı saran devrim dalgası... Osmanlı kadınlarının "hayat hakkı arayışları", bu tür politik mücadelelerden çok, kadınları örgütlemek, cesaretlendirmek ve bilinç yaymak yoluyla yapıldı.

- Zaten Osmanlı kadınları öyle edepsizlikler yapmazlardı...

İkinci Meşrutiyet döneminde pek çok kadın derneği kurulmuştu. Bunların hemen tamamının amacı, yoksul kadınlara ve kimsesiz çocuklara yardım etmektir. Kadınların geçim sorununa çözüm bulmayı amaçlayan

"Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye" gibi dernekler de vardı. Bu derneğin başkanı Zekiye Hanım, yoksul kız öğrencilere yardım için düzenlenen kermesin açılışında yaptığı konuşmada: "... Bazı mutaassıplar, nisvan-ı islamın vazifesini pek tahdid ederler. Tavuklar gibi kümeste oturmalarını münasib görürler de umur-ı idare-i beytiyeden maada şeylerle iştilal etmelerini tecviz edemezler. Acaba bu fikirleri ne dereceye kadar şayan-ı kabuldür?..." diyordu. (Kimi tutucular, müslüman kadınların görevlerini pek sınırlarlar. Tavuklar gibi kümeste oturmalarını uygun görürler de ev işlerinin yönetiminden başka şeylerle uğraşmalarına izin vermezler. Acaba bu fikirler ne kadar kabule değerdir?)

Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti (Osmanlı Kadınının Haklarını Savunma Derneği), feminist olarak tanımlayabileceğimiz tek dernekti. 1913 yılında kurulan bu dernek, kadının toplumsal yaşama ve çalışma yaşamına katılmasını sağlamayı amaçlıyordu. Bu amaçla, kadınların toplumsal hayata karışmasını engelleyen geleneklere, kadın-erkek eşitsizliğine, eğitimsizliğe, hukuksuzluğa karşı bir mücadele başlattı. Ayrıca kadınların çalışma yaşamına katılımının sağlanması için bazı işyerleri açtı. İstanbul Telefon İdaresine çalışmak için başvurup geri çevrilen Bedra Osman Hanım ve arkadaşlarının işe alınması için mücadele etti ve bu hanımlar, kamu görevinde çalışan ilk müslüman Türk kadınları oldular.

Bu derneğin çabalarının yanısıra, pek çok kadın da bu mücadele içinde yer aldılar. "Beyaz Konferanslar" diye bilinen kadın toplantıları, iyi bir örnektir. Katılan kadınların beyaz başörtüsü takmaları ve toplantı salonunun tamamen beyaz döşenmiş olması nedeniyle bu ismi taşıyan bu toplantılar, kimliği tam olarak bilinmeyen bir üst düzey bürokrat kızının evinde yapılıyordu. Ne kadar sürdüğü bilinmemekle birlikte, kadın dergilerinden anlaşıldığı kadarıyla, on civarında beyaz konferans verildi. Fatma Nesibe Hanımın konuşmacı olarak katıldığı bir beyaz konferans, üçyüze yakın kadın tarafından izlenmişti.

Kadın dergileri, "Osmanlı Kadınlarının hayat hakkı arayışları"nın çok önemli bir parçasını oluşturuyordu. 1890'dan sonra esas olarak İstanbul ve Selânik'te çıkan, ancak okur mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla, Trabzon, İzmir, Kastamonu gibi kentlerde yaşayan kadınlarca da izlenen kadın dergilerinde kadınların içinde yaşadıkları toplumsal koşullar anlatılıyor, cinsiyet ayrımcılığı çok sert bir dille eleştiriliyor ve çözüm yolları öneriliyor.

Çalışma hakkı, Avrupa ülkelerinden farklı olarak, Osmanlılarda her sınıftan kentli kadın için hayati önem taşıyordu. Geliş-

kin bir sanayi ve işçi sınıfı olmadığından, çok geç bir tarihe kadar, müslüman kadınların kentlerde ev dışında çalışma imkanları yoktu. Dergilerde de sık sık dile getirilen çalışma hakkı talebi, kadınların erkeklerden bağımsızlıklarını kazanabilmeleri için ilk adımdı.

“**F**eminizmin istediği şeyler şunlardır: Kadın hayata kavuşacaktır. Kadın bir erkeğin olduğu gibi, bir aile kadını olabilmekle beraber, bir işçi, bir memur, bir mühendis, bir doktor, bir mebus, bir nazır olabilecektir”.

MÜKERREM BELKIS HANIM

Bir o kadar önemli olan bir başka talep de, kadınlar için eğitim talebiydi. Tıpkı çağdaşları olan Avrupalı kadınlar gibi, Osmanlı kadınları da eğitimi çok önemsediler.

“**M**edenileşmiş milletlerin ilim ve fende önce erkeklerin ilerledikleri ve kadınların onların izinde gittikleri görülüyor. Erkekler o hazineye girdiklerinin başlangıcında kendilerini takip eden kadınları kıskanıp o hazinenin cevherlerini onlardan sakınmak istiyorlar. Bu hep böyle olmuş böyle gelmiş şeylerdendir. Ama böyle olmuş dememiz, böyle yapmışlardır demektir. Yoksa bu ilm-ü fazlın sahibi cenab-ı Allah onu kullarının erkeğine dışisine hep birden bağışlamış olduğundan, bunu kadınlardan esirgemeye erkeklerin iktidarı erişebilir mi?”

FATMA ALİYE HANIM

Hanımlara Mahsus Gazete, 1895)

Bu satırlardaki öfke ne kadar tanıdık bizim için- apaçık bir haksızlık karşısında duyulan öfke. Kimi zaman daha da şiddetle ifade ediliyor:

“**H**er nereye gitseniz, kimi dinleseniz, hep aynı nakarat; hatta biz kadınlar bile öyle. Kadınlar şöyle olmalı, kadınlar böyle olmalı, kadınlar okumalı, kadınlar çalışmalı, kadınlar işgüzar olmalı, kadınlar nazif olmalı, kadınlar muti olmalı, kadınlar hüsn-i ahlak sahibi olmalı, kadınlar imtizacı olmalı, olmalı, olmalı, olmalı!... Peki anladık, olmalı fakat:... erkekler hiçbir şey olmamalı mı? Şu kadınlar için elzem olan şeylerden hiçbiri erkeğe lazım değil mi? Acaba erkekler kendileri zannettikleri gibi la-yuhti midirler?”

AZİZE HAYDAR, *Kadınlar Dünyası*

“**A**hl! Yavrularım, siz henüz hayatı, erkekleri bilmiyorsunuz! Onların nazarında hayat bir kemandır. Daima çalınmak için tellere muhtaçdır. O teller de kadınlardır. Fakat o tellerin her biriyle sekiz on hava besteledikten sonra değiştirip yerine yenisini getirmek lazım; zira aynı telin namesi daima dinlenmez, bıılır... Yavrularım, kocanın ne demek olduğunu, bunun ma'hasını henüz anlamamışsınız. Koca denilen şey insanı kocadır. Eğer koca insanı kocatmayıp inkişaf ettirseydi, ona “koca” demezler, “gonca” derlerdi...”

ATİYE ŞÜKRAN HANIM

Kadınların yüzyıl önce kendilerine kamusal bir yaşam alanı açabilmek için verdikleri bu mücadele, bugünden bakıldığında hem çok yakın ve tamdik, hem de çok hazin. Tanıdık, çünkü

söyledikleri herşeyin hayattaki karşılığını biz de biliyoruz- bizim için o kadar da eskide kalmış sözler değil. Hazin, çünkü bunca çabanın, bunca emeğin, inadın, cesaretin, tarihten nasıl siliniverdiğini hatırlatıyor bize...

“**S**ürekliliği göstermede önemli rol üstlenen “kadın tarihi” çalışmaları, 1970 sonrasında kadınların kendi bakış açılarıyla, kendileri için, kendileri adına bilgi üretme alanı olarak ortaya çıkan “kadın araştırmaları”nın temel ekseninde yer almıştır. Çünkü geçmişimizi bilmek, biz kadınlar için çok önemlidir. Eğer geçmişimiz “yok” olmaktan kurtulmaz, kadınlar görünür kılınmazsa, her kuşak, bayrağı bir öncekinin bıraktığı yerden almak zorunda kalacak, bu da zaman ve güç kaybına yol açacaktır.

Böyle bir tarih öğrenildiğinde ise, hep bir şaşkınlık duyulacaktır. İlk kadın romancımız Fatma Aliye 1896’da “Ünlü İslam Kadınları” adlı eserinde 13. yüzyılda erkeklere eğitim veren 100’e yakın kadın profesörün varlığından söz ederken aynı şaşkınlığı dile getirmişti. Aynı şekilde, Fatma bint-i Abbas’ın şeyhesi olduğu bir tekkede, günümüzdeki kadın sığınaklarına benzer bir şekilde, kocası tarafından kovulan, kötü muamele gören, herhangi bir nedenle aciz duruma düşen kadınları karşılık beklemeden barındırdığını öğrenmek kimi şaşırtmaz?”

SERPİL ÇAKIR

“**T**arih, yaşayanların yaptıklarını anlatmalarından değil, onların başkalarınca anlatılmasından, bir çeşit müdahaleden oluştuğu için kadınların karşı çıkışları ya anlatıcının bakışı içinde başka bir başlığın altında yer alıyor, ya da hiç yer almıyor. (...) Kadınların kurtuluşu tarihi birbirine geçmiş

halkalardan oluşmuyor, birbirine geçmiş halkalar değil de, bir zincir üzerinde birbirinden belli uzaklıkta halkalar var. Yani kadınların kurtuluşunun bir geleneği yok; olamıyor. Çünkü kadınlar taleplerini yükselttiklerinde, bu çıkışlar kadınların kurtuluşu perspektifinden arındırılıyor, başka söylemler içinde (modernleşme, insan hakları, sosyalizm...) gittikçe zayıflayarak dile geliyor..."

AYNUR DEMİRDİREK

"Feminizmin birinci dalgası" diye adlandırılan ve yüzyıllık bir mücadeleyi içeren süreç, kadınların yasalar önünde eşitlik, oy ve eğitim hakkı gibi kazanımlarının elde edilmesiyle sonuçlandı. Bu, zincirin ilk halkasıydı.

Bu kazanımların her türlü toplumsal ilişkinin ve değer döküsüne sinmiş olan cinsiyetçiliğin ortadan kaldırılmasına yetmediği açıktı. Kadınların önlerinde gidecek uzun bir yol vardı hâlâ.

İşte bu uzun yolun bir başka aşaması, "feminizmin ikinci dalgası" denen ve 1960'lı yılların sonlarında ortaya çıkıp günümüze kadar uzanan süreçti.

- Aslında erkeklerin de-
ama onlar henüz bunu ka-
bullenmek yerine yerleşik
erkek kimliklerine daha
da sıkı sarılmayı tercih
ediyorlar...

Bu süreci, İkinci Dünya Savaşından sonra Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa ülkelerinde başlayan görece iktisadi rahatlatma koşulları hazırladı. Savaş döneminde her türlü işte çalışan kadınlar, savaştan sonra evlerine dönmeye teşvik edildiler. Artık erkekler cepheden dönmüşü, onlara ihtiyaç kalmamıştı. Zaten bir kadının gerçek görevi an-

nelikti. Refah döneminin “tüketim toplumu” oluşmaya başlamıştı ve esas tüketici kitlesi, ailenin bakımını üstlenmiş olan kadınlardı.

1950’lerin ikinci yarısından itibaren tüketim toplumunun temel değerlerini sorgulayan, alternatif hayat biçimleri arayan gençlik hareketi, A.B.D.’de siyahılara karşı ayrımcılıkla mücadele eden yurttaş hakları hareketi ve artan silahlanma yarışına karşı örgütlenen barış hareketi, feminizmin ikinci dalgasının önemli kaynakları oldu. Bütün bu hareketler, siyaseti yalnızca bir iktidar mücadelesi sorununa indirgeyen geleneksel siyaset tarzının dışında, yeni bir hat çiziyorlardı.

Altmışların sonunda bir bağımsız kadın hareketini oluşturan kadınların büyük bölümü, bu muhalefetle bağlantılı kadınlardı. Ancak anti-otoriter ve geleneksel örgütlenme biçimlerinin karşısında olduğunu iddia eden bu hareketler içinde bile, ikinci cins olduklarının farkına vardıklarında, kadınlar, bu durumu değiştirmek için kendi örgütlenmelerini oluşturmaya karar verdiler.

İngiltere, A.B.D., Hollanda gibi ülkelerde, birbirinden habersiz küçük kadın grupları kuruldu. Hızla büyüyen ve yaygınlaşan bu gruplar, 1970’li yıllara gelindiğinde, yüzlerce kadını içeren bir hareketi oluşturur hale gelmişti.

Kadınların iki hedefi vardı: cinsiyetçiliği deşifre ve onunla mücadele etmek; bunu yaparken bildik otoriter örgüt yapılarını yeniden yaratmamak, dolayısıyla alternatif örgütlenme modelleri bulabilmek.

Her türlü siyasal yapıda (ister muhalif olsun ister olmasın) neredeyse kendiliğinden oluşan hiyerarşiyle başa çıkabilmek için işlerin rotasyonla yapılması, gönüllülük esasının kabul edilmesi, kollektif çalışma biçimlerinin geliştirilmesi gibi yöntemler denediler. Hareketin belkemiğini oluşturan, sayıları sekiz-on-

dan yirmi-yirmibeşe varan kadının yer aldığı küçük gruplardı. Bu gruplarda hem kişisel deneyimler paylaşılıyor, hem de kadın kurtuluş hareketinin temel talepleri oluşturuluyordu. Ezilenlerin biraraya gelmeden bu ezilmişliğin bilincine varamayacakları düşüncesinden hareketle, bu tür küçük gruplar, kadınların bilinçlerini dönüştürdükleri temel birimler olarak kabul ediliyordu.

- Yani şu meşhur
"bilinç yükseltme"...

Evet. Kadın kurtuluş hareketi, kadınların tek tek, kendi hayatlarında yaşadıkları, acısını çekmekle birlikte "kişisel sorunlar" olarak gördükleri ezilmişliği ortaya çıkardı; herhalde hareketin en büyük başarısı bu "kişisel" sorunların gerçekte bir siyasal mücadele konusu olduğunu gösterebilmesiydi. "Kişisel olan politiktir" sloganı, tam da bunu anlatır. Acıyı, korkuyu ve öfkeyi siyasete dönüştürebilmeyi...

"Gerçekte, "bilinç yükseltme" kavramı, "acıyı-öfkeyi dillendirme" denilen bir Çin devrimci uygulamasına, orta sınıf kadınlarının getirdiği yeni bir yorumdur- hem de psiko-terapi uygulamasının kol gezdiği bir ülkede! Şiddet yoluyla bastırılan ve iğrenç bir yoksulluk içinde yaşayan bu köylüler yazgılarını dillendirdiklerinde, bu yazgının doğal olduğu yanılsamasından kurtulma yolunda ciddi bir adım atmış oluyorlardı. Ezilmenin ilk belirtisi, sözlerin bası altına alınmasıdır; çekilen acı o kadar derin ve öylesine iç-

selleştirilmiştir ki, varlığının farkına bile varılmaz! "Acıy-öfkeyi dillendirme", neredeyse bilinçsiz olarak yaşanan ezilmenin bilinç düzeyine yükseltilmesidir; bir kişinin uğradığı haksızlığın bilincine varması, grubun bütününün, uğranılan haksızlıkların bilincine varmasına yolaçmaktadır.."

JULIET MITCHELL

Feminist küçük gruplara katılan kadınlar bir yandan kendi hayatlarına sinmiş olan cinsiyetçiliği deşifre etmeye, tanımlamaya çalışırken, bir yandan da çeşitli eylemler yapıyorlardı.

Örneğin Amerika'daki kadınlar, cinsler arasındaki ücret farklılıklarının ortadan kaldırılmasını talep ederek ITT gibi büyük şirketlere dava açtılar. Sonuçta, kadın işçilerin geçmişe dönük ücret farklarını -milyonlarca dolar!- topluca almalarını sağladılar.

Fransa'da 1971 yılında örgütlenen kürtajın yasallaşması için kampanya da önemli eylemliliklerden biriydi. Sinema ve edebiyat dünyasının ünlü kadınlarının da katılarak kürtaj yaptıklarını açıkladıkları dilekçe, kampanyanın uluslararası çapta yankı uyandırmasına neden oldu.

İngiltere'de okul çağındaki çocuklar için okuldan çıktıklarında gidebilecekleri merkezlerin kurulması ve herkesin yararlanabileceği ücretsiz kreş ve anaokulları kurulması için kampanyalar yürütüldü.

Kitle iletişim araçlarında kadın bedeninin ticari bir nesne olarak sergilenmesine karşı eylemler yapıldı.

"Kadınlık durumu" çeşitli yönleriyle ortaya konuldu- özellikle evde harcanan ve karşılığı ödenmediği için görünmeyen emek üzerinde duruldu ve bu emek türünün görünür hale getirilmesi için çalışıldı.

- Böyle tıkr tıkr sayılınca, herşey çok açık ve basitmiş gibi duruyor. Sanki o zaman cinsiyetçilikle ilgili herşeyi biliyormuşuz, hedeflerin neler olacağında anlaşıyormuşuz, kararlar alıp, bunları maddeler halinde yazıp, kolayca uyguluyormuşuz gibi. Ne belirsizlikler, çevremizi kuşatan ve alaycılık ya da açıkça şiddet olarak dışa vuran düşmanlık, ne de saatler süren tartışmalar, küsmeler, kavgalar, gözyaşları, küçücük bir adım için günlerce süren toplantılar...

“Kişisel” olanın siyaset konusu haline getirilmesi, yani erkeklerle ilişkilerimizin, kadın kimliğimizin sorgulanması, çok açık bir gereklilik, dolayısıyla kolayca başa çıkılabilir birşey gibi görünebilir.

Ancak son derece acı veren, yorucu, kimi zaman da tüketici bir süreç olabilir. Harekete yıllarını vermiş kadınların günün birinde yorulup evlerine çekilmeleri boşuna değil yani.

Kadın kurtuluş hareketinin bu çok temel sorunundan başka, gönüllülüğe, kişisel deneyime dayalı, hiyerarşik olmayan bir örgütlenme biçiminin yaratılması da son derece güç bir işti. Kendi adına konuşmaya değil adına konuşulmasına, iş tanımamaya değil, tanımlanan işleri yapmaya alışık kadınlar için bu yeni örgütlenme biçimi, aynı zamanda ciddi bir eğitim süreci de oldu.

Bu örgütlenme biçiminin bir sonucu da, hareketin parçalılığıydı. Kendi adına konuşmak demek, gerçekliğin farklı görünümünün dile getirilmesi demektir çünkü.

Hiyerarşi yoksa bu görünümleri kim öncelik sırasına koyacaktı? Bir kadın için cinsel şiddete karşı mücadele birincil önemde olabilir, bir diğeri ücret eşitsizliğini önemseyebilir, bir başkası kadınlık değerlerinin yüceltilmesini temel hedef olarak benimseyebilir.

- Gerçekliğin farklı yönlerini vurgulamak değil, gerçekliği başka biçimlerde tanımlamak sözkonusuydu aslında- liberaller, sosyalistler ve radikaller, farklı "kadınlık durumları"ndan sözediyorlardı...

Bu da gerçekliğin farklı yönlerini vurgulamak anlamına geliyordu zaten. "Kadın" diye bir şey yok bir bakıma- "kadınlar" var. Dolayısıyla da, farklı "kadınlık durumları". Çok farklı kadınları birbirine bağlayan bir ortak ezilmişliğin varlığı, feminizmin bize kattığı çok önemli bir bilgi. Ama bu ezilmenin tek bir biçimde olmayışı da bir o kadar önemli.

Bu nedenle her bir ülkedeki feminist hareketin tarihine baktığımızda, farklı öncelikler, mücadele biçimleri ve hedeflerle karşılaşırız.

Feminizmin ikinci dalgası, Türkiye'ye 1980'e doğru vurdu... Politik hareketler için kesin bir başlangıç noktası bulmak zordur, çünkü ufacık birikimler, tesadüfler, tanışıklıklar, vb... çok önemli olabilir. 80'lerden sonraki feminist hareket için de aynı şey sözkonusu. Belki Şirin Tekeli'nin yazılarından sözedebiliriz başlangıç olarak. Ve *Somut* dergisindeki kadın sayfasından...

- En tuhafı, daha feministler kendilerini feminist olarak tanımlamaya başlayıp birbirlerini yeni bulurken, müthiş bir anti-feminist havanın estirilmeye başlanması... 1980'lerin ilk yıllarında çıkan dergilere, köşe yazılarına vb. bakacak olursanız, sanki memlekette müthiş güçlü bir feminist hareket varmış da birileri de buna karşı savunmaya geçmiş sanabilirsiniz.

- E, yılanın başını küçükken ezeceksin!

Ama “yılan” başını ezdirmedi. 80’lerin ortalarına gelindiğinde, bütün anti-feminist kampanyalara rağmen ciddi bir kadın hareketi oluşmuştu. Önce birbirlerini daha önceden tanıyan kadınların kendi aralarında, evlerde yaptıkları toplantılarla başlandı, ardından İstanbul ve Ankara’da herkesin katılabildiği açık toplantılar ve konferanslar, çok sayıda kadını biraraya getirdi.

Seksenlerin sonlarına dek küçük grup türü yapılar hareketin esasını oluşturdu. Çalışma grupları, bilinç yükseltme grupları... İstanbul’daki *Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği* ve Ankara’daki *Kadın Dayanışma Derneği*’ni unutmamalı...

1987’de Ankara’da kurulan *Perşembe Grubu* da üç yıl süreyle fotokopiyle çoğalttığı bir dergi çıkardı ve isteyen herkese gönderdi. Dergide hem grubun etkinliklerine ilişkin haber ve değerlendirmeler, hem de tartışmalar vardı.

Çalışma gruplarından biri, *Kadın Çevresi Yayınları*’ndan çıkan *Kadınlık Durumu* kitabını çevirdi, kitabın girişinde de grubun hikayesini yazdı.

“*Kadın Çevresi*” kalıcı bir birikimin sağlanmasında çok önemliydi- 1984’te kuruldu ve *Feminizm*, *Evlilik Mahkumları*, *Kadınlık Durumu* ve *Ben Bir Feministim* isimli kitapları yayınladı. Ayrıca kitap kulübünde çeşitli etkinlikler ve toplantılar düzenledi.

İlk feminist dergi *Feminist* de Kadın Çevresi Yayıncılık adına çıktı- 1987 Mart ayında.

- Çok eski bir tarih değil ama bir yandan da inanılmaz uzak geliyor- *Feminist*'in çıkışı nasıl heyecanlandırmıştı bizi. Bugün artık herkesin kolayca kullanıverdiği sözler o zaman ne kadar yeni geliyordu...

Derginin çok farklı bir "hava"sı vardı: neşeli, kadın kadına, özgür... Kimseye bir şey öğretmeye kalkmadan soru soran, okuyucuyla tanışmaya can atan bir hava.

- Çok güzel mor bir kapak ve pembe sayfaları da unutma!

Feministlerin çıkardıkları ikinci dergi *Sosyalist Feminist Kaktüs*, bir yıl sonra, Mayıs 1988'de yayınlanmaya başladı. İlk sayıda "Biz Sosyalist Feministiz" başlıklı yazıda şöyle söyleniyordu:

"Biz cinsiyetçiliği sadece ideoloji düzeyinde değil, toplumsal ilişkilerde kök salmış bir biçimde var olduğunu düşünüyoruz. Kadın-Erkek eşitsizliğini üreten şey yalnızca ideoloji değil, cinsiyet ve üretim ilişkilerini kapsayan tüm bir toplumsal ilişkiler sistemi. Kısacası, radikal bir dönüşüm olmaksızın, burjuva hukuku ve aile kurumunu çerçevesinde cinsler arası egemenlik ilişkisinin ortadan kalkabileceğine inanmıyoruz..."

Feministler arasındaki görüş ayrılıkları, böylece iki dergide ifade edilmeye başlandı.

Çok sonraları başka feminist dergiler de çıktı: *Mavi Çorap*, *Martı*, *Eksik Etek*...

Mart 1986'da "*Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ön-*

lenmesi Uluslararası Sözleşmesi"nin hayata geçirilmesi için bir imza kampanyası açıldı ve toplanan imzalar Meclise verildi.

Türkiye'deki feministlerin ilk büyük eylemi, "*Dayağa Karşı Kampanya*" oldu. Çankırı Asliye Hukuk Mahkemesi Hakimi Mustafa Durmuş'un, bir boşanma davasını reddetme gerekçesinde sarfettiği "kadının sırtını sopasız, karnını sıpasız bırakmamalı" sözü, ilkin Çankırlı sekiz avukat kadının, daha sonra da feministlerin büyük tepkisini çekti. Mustafa Durmuş aleyhine manevi tazminat davası açıldı.

Ancak dava açmak yeterli değildi, çünkü dayak bu ülkede çok yaygın ve meşru görülen bir şiddet biçimiymiş. Bunun üzerine İstanbul'daki feminist kadınlar kampanya kararı aldılar.

Aynı günlerde Ankara'daki feministler de "bugün anneler günü, tüm kadınlara geçmiş olsun" diye biten bildirimler dağıttılar.

17 Mayıs Pazar günü Kadıköy'de bin kadar kadının katıldığı "*Dayağa Hayır*" yürüyüşü yapıldı. Sokakta yürüyen kadınlar kadar camlardan sarkan, el sallayan, "yanınızdayım" diye bağırarak kadınlar da müthişti!..

Yürüyüşten sonra, 4 Ekim 1987'de, kampanya komitesi (Feminist Dergisi, Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği, sosyalist feminist kadınlar ve bağımsız kadınlardan oluşuyordu) bir şenlik düzenledi. Bu şenlikten elde edilen gelirle Mart 1988'de kampanyanın kitabı *Bağır Herkes Duysun!* yayınlandı.

Yine aynı günlerde Ankara'da da "*Bedenimiz Bizimdir*" kampanyası yürütülüyordu. *Nokta* dergisinin İncirlik hava üssü ile ilgili sayısının kapağına incir yaprağı ile örtülü bir kadın bedeni koyması, bardağı taşıran damla oldu- 1988 yılı 8 Mart'ında yapılan şenlikte dergilerin kapakları sergilendi, foto-montajla yazı işleri müdürlerinin "erotik"(!) pozları elde edilerek yeni kapaklar yapıldı... Yine Mart ayında, kadın bedeninin medya-

da kullanımı konulu bir de panel düzenlendi (*Nokta* dergisi o yıl sonunda çıkardığı ekte “yılın gafları” arasında kampanyaya yol açan kapağı da saydı).

Aynı yıl anneler gününde Ankara Seymenler Parkında Perşembe grubu kocaman, mor bir pankart açtı: “Ayaklarımın altında cenneti değil, dünyayı istiyorum!”

1989 Şubat ayında Ankara’da “1. Feminist Hafta Sonu” yapıldı. İstanbul, Ankara ve Adana’dan katılan seksendokuz kadın, iki gün boyunca tartıştı, ikinci günün sonunda da ortak bir metin çıktı: *Kadınların Kurtuluşu Bildirgesi*.

KADINLARIN KURTULUŞU BİLDİRGESİ

Biz kadınlar cins olarak eziliyor ve sömürülüyoruz.

Bedenimize, kimliğimize, emeğimize, tarihimize ve geleceğimize el konuyor.

Erkek egemen toplum ve bu toplumun geliştirdiği bütün baskı aygıtları, yani devlet ve himayesindeki aile, hukuk, sağlık, eğitim, bilim, güvenlik kurumları, bu egemenliği örgütüyor.

Ev içinde ve dışında emeğimize erkekler ve sermaye tarafından el konurken, tek tek kadınlar olarak aile kurumu içinde ve dışında erkeklerin vesayeti altında tutuluyoruz.

Biz kadınlar ev içinde yaşamaya, ve işine ve analığa mahkum oluyoruz.

Ev içinde ve ev dışında (tarım ve küçük üretimde) emeğimiz yok sayılıyor, boğaz tokluğuna çalıştırılıyor.

Ev dışındaysa, ancak ucuz ve statüsüz işlerde ücretli çalışabiliyoruz.

Cinselliğimiz bizin dışımızda tıp, pornografi, sanat, kitle iletişim araçları, din ve toplum bilimleri tarafından tanımlanıp belirleniyor; bedenimize yabancılaştırılıyor.

Doğurma hakkımızı ancak evlilik içinde kullanabiliyoruz. Bir kez evlenince doğurmama hakkımız yok.

Buna karşılık doğum kontrolünden sadece biz sorumlu tutuluyoruz. Doğurduğumuz ve büyüme yükünü yalnız çektiğimiz çocuklar da babaların sayılıyor.

Cinselliğimiz evlilikte ve fuhuşta satın alınıyor; evlilik dışında gayrimeşru sayılıyor ve evlilik içine hapsolunuyor.

Resmî tarih, bilimler, sanat, estetik, din ve dil erkekler tarafından, erkekler için, erkeklere göre üretiliyor. Biz bu alanların öznesi olamıyoruz; bu alanlara girmemiz engelleniyor.

Kadınların baskı altına alınması eğitim eksikliği ve geleneksel toplumun kalıntısı gibi gösterilerek, kurtuluş mücadelemiz engelleniyor. Ve kadınlar üzerindeki egemenlik aşktan şiddete her türlü yöntemle sürdürülüyor. Bu şiddet dayaktan, sarkıntılık, tecavüz ve öldürmeye kadar çeşitli biçimler alıyor. Bedenimize, emeğimize, kimliğimize el konuluyor. Böylece erkekler bizim sırtımızdan yaşıyorlar, bakılıyorlar, besleniyorlar, bilgi ve sermaye biriktirdiklerinde bunu da bizim sırtımızdan yapıyorlar, yani toplumun tüm iktidar mekanizmalarını denetliyor, bize tahakküm ediyorlar.

Biz feminist kadınlar, kaderimizi biçimlendirme hakkımızı kullanarak bedenimize, kimliğimize, emeğimize, tarihimize, geleceğimize sahip çıkmak istiyoruz.

Bütün kadınları ezilmişliğimizi fark etmeye, ezilmişliğimize karşı tavır almaya, dayanımaya, örgütlenip çıkarlarımız için mücadele etmeye çağırıyoruz.

Kadınlar, kurtuluşumuz için elele!..

1. Feminist Hafta Sonunun bir başka sonucu da, Ankara'da başlatılmış olan cinsel saldırganlık ve sarkıntılığa karşı kampanyanın "Bedenimiz Bizim" başlığı altında yaygınlaştırılması oldu.

- Basında "mor iğne kampanyası" diye sözedilen kampanya buydu.

Bir başka önemli feminist eylem, 1990 yılında siyasi tutuklular üzerindeki ağır baskının kaldırılması amacıyla yapılan bir dayanışma hareketi, "siyah eylemler"di. Basın bildirimleri, trafiğin kesilmesi, siyah basın ilanları, sessiz yürüyüşler gibi bir dizi eyleme katılan feministlerden onbiri, bir ay süreyle tutuklu kaldı.

Yasalardaki ayrımcı hükümlerin en çarpıcılarından biri olan Türk Ceza Yasasının, tecavüz mağduru fahişe ise cezada üçte birlik bir indirim öngören 438. maddesinin değiştirilmesi için bir dizi eylem ve toplantı yapıldı, bu madde 20 Kasım 1990 tarihinde kaldırıldı.

1992 Haziran ayında Ankara'da biraraya gelen bir grup kadın -içlerinde feminist olmayan kadınlar da vardı- bekâret kontrolüne karşı bir kampanya başlattılar, bir de tek sayılık bülten çıkardılar. Altı ay süren kampanya sonunda bir kampanya broşürü çıktı.

1994 yılı 8 Martunda yine Ankara'da feministlerin çağrısıyla biraraya gelen kadınlar "*Barış, Hemen Şimdi*" başlıklı bir ortak basın bildirisi hazırladılar.

1995 yılı Nisan ayında İstanbul'da yeni bir feminist dergi yayınlanmaya başladı: *Pazartesi*.

Burada çok kısaca özetlenmeye çalışılan Türkiye'deki feminist hareket, pek çok bakımdan dünyadaki örnek-
lere benziyor. Ama önemli farklar da var. Yalnızca tarihsel olarak daha geç ortaya çıktığı için değil, her ülkede farklı ezilme biçimleri, farklı öncelikler ve mücadele gelenekleri olduğu için de. Seksenler boyunca Amerika ve Batı Avrupa ülkelerindeki feminist hareketler içinde de bu farklılıklar üzerine ciddi tartışmalar sürdü.

Siyah ve Üçüncü Dünyalı kadınların Batılı feministlere yönelttikleri eleştiri, tam da bu farklılıkların altını çizmeye yaradı. Batı ülkelerinde feminist hareketin öncüleri genellikle orta sınıftan, kentli, iyi eğitilmiş, beyaz kadınlardı. Dolayısıyla cinsiyetçi sistem tanımlarından kadınlık algılarına, mücadele yöntemlerine, kendi aralarındaki ilişkilere kadar, içinde yetiştikleri kültür ve toplumsal konumları tarafından belirlenmişti.

Üçüncü Dünyalı bir kadının ise ailenin mahremiyeti, siyasetin mekanizmaları, kadınlık değerlerinin aşağılanması vb. yığınla konuda çok farklı görüşleri olabilir- çünkü onun içinde yaşadığı kültür ve toplumsal gerçeklik çok farklıdır. Aynı şekilde, siyah bir kadın için kadınlarla erkekler arasındaki ezme ezilme ilişkisi kadar, beyazlarla siyahlar arasındaki sömürü de önem taşıyabilir ve bu durumda beyaz feministlerle ilişkisinde de eşitsizlikler bulabilir.

Tabii ki hiyerarşiyi ve eşitsizliği reddeden bu hareketin içinde de adı konmamış, gizli bir eşitsizliğin varlığı, çok önemli bir eleştiri konusuydu. "Kadınlar" denince beyaz, Batılı ve orta sınıftan olanların kastedilmesi, tıpkı ikiyüz yıl önce "insanlar" dendiğinde beyaz, Batılı, orta sınıftan erkeklerin kastedilmesine benziyordu...

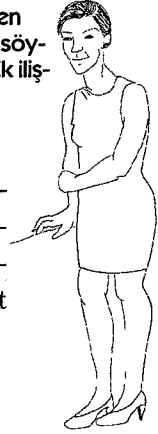
Bir başka önemli ayırım, kadınlarla erkekler arasındaki farkları vurgulayan feministlerle eşitlikçi olanlar arasındaki ayırım. İlk

grup, kadınların “barışçılık, sevecenlik, duygusallık, vericilik, iletişime açık olma, vb” özelliklerinin tarih boyunca bastırıldığını, aşağılandığını, kadınların bu iyi niteliklerine sahip çıkması gerektiğini söyler. Böyle bir yaklaşımın birden fazla sonucu olabilir: Bu “kadınsı” niteliklerin varlık bulabilecekleri bir dünya yaratılması için mücadele etmek; kadınların bu özelliklerini geliştirebilecekleri, dışa vurabilecekleri, kendileriyle barışık yaşayabilecekleri küçük topluluklar kurmak; geleneksel kadın rolüne geri dönmek...

- Kadınların barışçı olduklarını söylemek de tam dünyadan habersiz, pamuklar içinde yetiştirilmiş bir Batılı üniversite öğrencisine yakışır yani!

- Peki kadınların erkeklerden farklı bir “öz”leri olduğunu söylemek, cinsler arası eşitsizlik ilişkisini haklı çıkarmıyor mu?

“Eşitlik” ilkesini mücadelenin temelini alan çizgi, değerler/ideoloji alanından çok hukuk ve siyaset alanında eylemlilik gösterdi- yasalar önünde gerçek eşitliğin sağlanması, eğitim ve fırsat eşitliği, eşit katılım hakkı, vb...

- Ama eşitlik nerede olacak? Erkeklerin değerlerinde mi?

Feminizmin “eşitlik” ilkesini temel almasının bazı sorunlar doğurduğu açık; sadece böyle bir yaklaşımla “mahrem” alanda yaşananlar siyallaştırılmaz; oysa bu gerçekleşmeden kadınların ezilmişliğinin her düzeyde ifade edil-

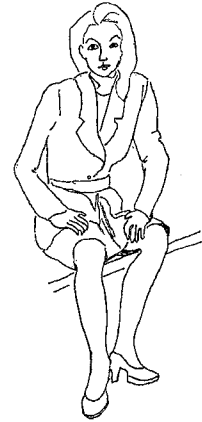
mesi, tanımlanması ve bir mücadele konusu yapılması mümkün olamaz. Kadınların ikinci cins olarak kalmalarına neden olan pek çok ilişki, “doğal” sayılmaya devam eder. Oysa bütün kadınlar bilir ki, hayat gerçekte öyle birbirinden ayrı bölmeler halinde yaşanmaz- çocuk hastaysa insanın aklı evde kalır; sendika toplantısı ne kadar önemli olursa olsun, akşam saatlerine konulmuşsa gidilemez, sonra yemeği kim hazırlayacak; parti- nin kadın komisyonunda çalışmaya devam edebilmek için ev- dekilere hizmetlerinin aksamayacağı yolunda güvence vermek gerekir...

Üstelik “mahrem” alanda yaşanan eşitsizlikler sürdükçe yasa- lar, ekonomi, siyaset... alanlarında gerçek bir eşitliğin sağlan- ması da mümkün olamaz- bunun için yakın tarihimize şöyle bir bakmamız yeter.

Kadınların esas varlık alanları ev ve aile olarak tanımlandığı sürece eşit işe eşit ücret ilkesi lafta kalmaya mahkumdur; erkek ayrıcalıkları birer değer olarak sürdükçe tarımı ne kadar mo- dernleştirirseniz modernleştirin, köylü kadınların “kaderi” de- ğişmez; bizi fahişeler ve anneler olarak ikiye bölen erkek ege- men ideoloji gücünü sürdürdükçe, kadınların tıpkı erkekler gi- bi kendi başlarına birer birey olarak yasa- la muhatap olmaları bir hayaldir.

- Yani Don Kişot gibi değirmenlerle mi savaşağız? Erkek ayrıcalıkları- değerler- inançlar- ideolojiler... Nasıl olacak?

- Tabii, kafaların değişmesi lazım önce...

Galiba nasıl olacağını kadınların kendileri- nin bulması gerekiyor - üstelik örnek alabi-

lecekleri, bir şeyler öğrenebilecekleri bir tarihleri var. İtiraz ederek, doğrusunu yaparak, doğrusunun yapılmasını talep ederek, kendilerini ve başka kadınları destekleyerek, dayanışarak ve cesaretle...

Son yirmibeş yıllık mücadele tarihi, önemli kazanımlarla dolu:

Bir kez, ciddi bir kurumlaşma gerçekleşti. Sığınaklar, danışma merkezleri, yerel yönetimlerde kadınlara ayrılmış birimler, başkanlıklar, kütüphane ve merkezler... Türkiye’de de bir Kadın Bakanlığı kuruldu. Hareketimizin yüzakı diyebileceğimiz bir Kadın Eserleri Kütüphanemiz var. Mor Çatı Kadın Sığınağı ve Altındağ Kadın Dayanışma Vakfı, pek çok maddi güçlüğü karşın çalışmalarını sürdürüyor. İstanbul Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Çukurova Üniversitelerinde Kadın Çalışmaları Merkezleri kuruldu.

Artık kadınların ikinci cins olduğu kolay kolay söylenemez hale geldi, çünkü kadınlar arasında feminist bilinç son derece yaygınlaştı. Hem devlet kurumlarında, hem -herşeye karşın- iletişim araçlarında, sanatta, bilimde... Özellikle sosyal bilimler alanında çalışan kadın akademisyenler, tarih, sosyoloji, ekonomi, psikoloji, antropoloji gibi alanlarda oluşturulmuş bilgiyi ve yerleşik kuramları sorguladılar.

Yirmibeş yılın sonunda, “kadınlık durumu” hakkında çok daha fazla şey biliyoruz. Yeni yetişen kuşaklar herşeyi yeniden keşfetmek zorunda kalmayacaklar, çünkü sağlam bir yazılı gelenek oluşturmayı başardık.

Elbette ki çok önemli tikanıklıklar, zaafılar ve başarısızlıklar var ama bunların üstesinden gelebilecek gücümüz de. Yeter ki bu gücün farkına varalım, kendimizden yana olmaya cesaret edebilelim.

“Kadınların kendilerinden yana olmaları zordur çünkü onlara herkesten yana olmaları öğretilir.”

ERICA JONG

Feminizm, herşeyden önce, kadınların kendilerinden yana olma mücadelesi... “Peki bu koskoca erkek egemenliğiyle nasıl başedeceğiz” sorusunun cevabı da burada yatıyor: Kendimizden -ve kadınlardan- yana olarak.

OKUMA LİSTESİ

Kadının Özyaşamını Yazarken, Carolyn G. Heilbrun, Yapı Kredi Yayınları, 1992

1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Şirin Tekeli (der.), İletişim Yayınları, 2. baskı, 1993

Kadınlara Karşı Savaş, Marilyn French, Metis Yayınları, 1993

Biri Ötekidir- Kadınla Erkek Arasında Yeni İlişki ya da Androjin Devrim, Afa Yayınları, 1992

Kadınlık Arzuları, Rosalind Coward, Ayrıntı Yayınları, 1989

Kadın ve Cinsellik, Necla Arat (Yay. Haz.), Say Yayınları, 1993

Tecavüz- Cinsel Şiddeti Anlamak, Diana Scully, Metis Yayınları, 1994

Cinsel Şiddet- Yaşayanların Anlatımıyla, Alberto Godenzi, Ayrıntı Yayınları, 1992

Eleştirel Aile Kuramı, Mark Poster, Ayrıntı Yayınları, 1989

Evlilik Mahkumları, Lee Comer, Kadın Çevresi Yayınları, 1984

Türkiye'de Kadın Olmak, Prof. Dr. Necla Arat (Yay. Haz.), Say Yayınları, 1994

Türkiye'de Kadının Durumu, Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansı Türkiye Ulusal Raporu, Mayıs 1994, T.C. Devlet Bakanlığı Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını

- Kadınlık Durumu**, Juliet Mitchell, Kadın Çevresi Yayınları, 1985
- Kadın ve Eşitlik**, J. Mitchell, A. Oakley, Pencere Yayınları, 1992
- Osmanlı Kadın Hareketi**, Serpil Çakır, Metis Yayınları, 1994
- Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi**, Aynur Demirdirek, İmge Kitabevi, 1993
- Feminizm- 19. Yüzyıl Klasiklerinden Seçmeler**, Afa Yayınları, 1987
- Feminizm**, Andree Michel, Kadın Çevresi Yayınları, 1984
- Kadının Görünmeyen Emeği- Maddeci Bir Feminizm Üzerine**, Gülnur Savran, Nesrin Tura (der.), Kardelen Yayınları, 1992
- Türkiye’de Kadın Olgusu**, Necla Arat (Yay. Haz.), Say Yayınları, 1995
- Kadınlar, Direniş ve Devrim**, Sheila Rowbotham, Payel Yayınları, 1994
- Annelik Sevgisi- 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi**, Elisabeth Badinter, Afa Yayınları, 1992.
- Cinsellik - Çizgilerle Seksin Öyküsü**, Errol Selkirk, Naomi Rosenblatt, Milliyet Yayınları, 1994.